

O B S A H

<i>Imrich Kabina</i> : Z aktuálnych otázok národohospodárskej terminológie	321
<i>Ladislav Dvoňč</i> : Jazykovedné termíny motivované menom osôb	332

Diskusie

<i>Libuše Blatná</i> : Termín – terminologie, název – nomenklatura	340
<i>Oldřich Uličný</i> : Ještě k prádelně zeleniny	345

Zpráva a posudky

<i>Ján Horecký</i> : Štvrté zasadanie Medzinárodnej terminologickej komisie	353
<i>Bohumil Jurek</i> : Základná optická terminológia	355
<i>Ivan Masár</i> : Revízia názvoslovia rohov a parohov	357
<i>Štefan Vragaš</i> : Železničná terminológia I, II	360
<i>Miroslav Roudný</i> : Stará hornická mluva na Příbramsku	363
<i>Ján Horecký</i> : F. Vilček – J. Švec, Naše vtáky	364
<i>Zdeněk Tyl – Milena Tylová</i> : Přehled českých terminologických příspěvků za rok 1963	365
<i>Ladislav Dvoňč</i> : Přehľad slovenských terminologických príspevkov za rok 1963	374
Obsah 3. ročníka	. . . . .

ČESKOSLOVENSKÝ TERMINOLOGICKÝ ČASOPIS
orgán Československej ústrednej terminologickej komisie
pri Prezidiu ČSAV

ROČNÍK III – 1964 – ČÍSLO 6

Vydáva

VYDÁVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED V BRATISLAVE

Hlavný redaktor dr. Ján Horecký, DrSc.

Výkonný redaktor Ivan Masár

Redakčná rada: člen korešpondent ČSAV Jaromír Bělič, dr. Ján Horecký, DrSc., prof. dr. Milan Jelínek, CSc., prof. dr. Eugen Jóna, Jaroslav Kuchař, CSc., Ivan Masár, dr. Štefan Peciar, CSc.

Redaktor časopisu Andrej Šumec

Technický redaktor Vladimír Štefanovič

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27. Vychádza raz za dva mesiace. Ročné predplatné Kčs 24,—. Jednotlivé číslo Kčs 4,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS – ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo námestie 48, Bratislava. Možno tiež objednať na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS – ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Rukopis zadaný v septembri 1964, vytlačené v decembri 1964. Vytlačili Polygrafické závody, n. p., závod 2, Bratislava. Povolené rozhodnutím SNR č. 28204/61. – K-06*41419

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1964

Kčs 4,—

Z AKTUÁLNYCH OTÁZOK NÁRODOHOSPODÁRSKEJ TERMINOLÓGIE

Imrich K a b i n a

Národné hospodárstvo a národohospodárska terminológia veľmi tesne súvisia s právom a právnou terminológiou. Možno konštatovať, že jadro nášho právneho poriadku významne zasahuje priamo do podstaty riadenia národného hospodárstva. Jestvuje celý rad právnych noriem, ktoré to dokazujú. Ako príklad spomenieme aspoň zákony o päťročných plánoch rozvoja národného hospodárstva republiky (zák. č. 241/1948 a č. 63/1958 Zb.) alebo zák. č. 69/1958 Zb. o hospodárskych vzťahoch medzi socialistickými organizáciami, zák. č. 48/1959 Zb. o ochrane poľnohospodárskeho pôdneho fondu, Hospodársky zákonník č. 109/1964 Zb. a i.

V takých právnych normách sa vyskytujú nielen termíny špecificky právne (*zmluva, pohľadávka, povinnosť* a pod.), ale aj národohospodárske termíny (*plánovanie, hospodárstvo, dráha, doprava* a i.). Pretože sa isté národohospodárske termíny používajú nielen vo vede o národnom hospodárstve, ale aj v práve, nazývajú sa aj právnickými termínmi, a to na rozdiel od termínov výlučne právnych. Napr. slovník, ktorý vydala v roku 1952 SAVU v Bratislave, nazýva sa Právnický terminologický slovník (nie právny), lebo obsahuje okrem právnych termínov aj termíny národohospodárske.

V tomto článku budeme uvažovať o takých národohospodárskych termínoch, ktorých význam a obsah by sa mal spresniť.

Skupina termínov

slovenské termíny	české termíny
1. <i>hospodárstvo</i>	1. <i>hospodářství</i>
2. <i>pôdohospodárstvo</i>	2. <i>zemědělství</i> (v širšom zmysle)
3. <i>poľnohospodárstvo</i>	3. <i>zemědělství</i> (v užšom zmysle)
4. <i>roľníctvo</i>	4. <i>rolnictví</i> (zemědělství v užšom zmysle)
5. <i>lesníctvo</i>	5. <i>lesnictví</i>

Termíny *hospodárstvo*, *rolníctvo* a *lesníctvo* sme uviedli len pre ucelenejší obraz zvolenej skupiny. Nie je potrebné analyzovať ich význam, pretože ani v češtine, ani v slovenčine nie sú s nimi osobitné ťažkosti. Tu je najpálčivejšia otázka, ako chápať a používať český termín *zemědělství* a jeho odvodeniny, lebo od toho závisí aj správna voľba slovenských ekvivalentov, najmä používanie termínov *pôdohospodárstvo* a *poľnohospodárstvo*.

Je známe, že v češtine sa termín *zemědělství* používa v širšom a užšom zmysle. Takéto používanie je zakotvené hlavne v právnych normách, menej v národohospodárskej literatúre. Istá nevýhoda tohto termínu však nespočíva len v tom, že sa používa v dvoch odlišných významoch, ale najmä v tom, že sa ani z objektívnych znakov a okolností nedá dakedy zistiť, v ktorom význame sa použil, resp. mal alebo chcel použiť. V právnej norme jednoducho niet kritéria pre presné rozlíšenie dvoch významov termínu *zemědělství*.

Všimnime si teraz interpretáciu termínu *zemědělství* v českých slovníkoch. Už Ottov slovník¹ rozlišuje *zemědělství* v užšom a širšom zmysle: „*Zemědělství* (agrikultura) jest vzdělávání země čili půdy za tím účelem, aby vydávala užitečné plodiny. V širším smysle zahrnujeme v pojem z. nejen rolnictví, ale i hospodářství lesní, chmelářství, vinařství, zahradnictví, ovocnictví, o nichž pojednáno pod zvláštními hesly. V užším smysle jest z. toliko co poláření čili hospodářství polní.“

Podľa tejto definície zodpovedá českému termínu *hospodářství polní* v podstate dnešný slovenský termín *poľnohospodárstvo*. Pravda, termín *polní hospodářství*, ako aj prídavné meno *poľnohospodárský* sú známe aj v dnešnej spisovnej češtine, lenže sa v právnych normách vôbec nevyskytujú a všade sa nahrádzajú slovami *zemědělství*, *zemědělský*. Užší zmysel slov *zemědělství*, *zemědělský* možno bezpečne odhaliť len vtedy, ak v kontexte českých textov (najmä právnych noriem) stoja vedľa nich slová *lesnictví*, *lesnický*.

Veľmi výrazne odhaľuje nevýhody termínu *zemědělství* Teysslerov — Kotyškov náučný slovník.² Konštatuje sa v ňom nejednotné používanie názvov *hospodářství*, *rolnictví* a *zemědělství*. Ďalej sa uvádza, že termín *zemědělství* sa pokúsila de-

¹ Ottův slovník naučný, Praha 1908, XXVII. díl, 547.

² Teyssler — Kotyška, Technický slovník naučný, Praha 1939, díl XV, 738.

finovať aj ČAZ s tým cieľom, aby sa pojmove objasnil a názvo-slovné zjednotil a spresnil, a to nielen z hľadiska vedeckej teórie, ale i pre potreby zákonodarnej, právnej i administratívnej praxe. Z rozboru definície termínu *zemědělství* v tomto slovníku vysvitá, že ide o chápanie v širšom zmysle, pričom namiesto používaného názvu *zemědělství* v užšom zmysle navrhuje sa používať názov *rolnictví*. Podľa toho ČAZ rozdelila zemědělství na tieto skupiny: „I. rolnictví, II. lesnictví, III. zahradnictví, ovocnictví, vinařství a odvětví příbuzná.“ Ale v tom istom slovníku sa konštatuje, že navrhnutá definícia sa nevzila a narazila na odpor niektorých kruhov. Napriek tomu vraj vniesla do tejto zložitej otázky určité svetlo.

Podľa našej mienky sa v právnej i administratívnej praxi touto definíciou sotva niečo dosiahlo. Skúsenosti z analýzy právnych noriem ukazujú, že na základe celkového bohatstva založeného na produkčnej sile pôdy vôbec môžeme v hospodárstve rozlišovať len dva najdôležitejšie a najpodstatnejšie úseky. Takýmito úsekmi sú jednak lesné hospodárstvo na celom území republiky, jednak ostatné hospodárstvo, t. j. hospodárstvo produkčnej pôdy vôbec okrem lesnej pôdy. Prvý druh hospodárstva možno označiť termínom *lesnictvo*, druhý druh termínom *poľnohospodárstvo*. Pre druhý druh hospodárstva je termín *poľnohospodárstvo* najvhodnejší preto, že popri lesníctve najväčšie percento pôdohospodárstva vôbec tvorí práve poľnohospodárska pôda. — Tejto pôde venuje náš štát najväčšiu starostlivosť. Okrem toho do poľnohospodárstva možno dnes už počítať nielen roľnícke hospodárstvo (rolnictvo), predstavujúce hlavne hospodárenie na ornej pôde, lúkach a pasienkoch a aj živočíšnu produkciu, ale so zreteľom na obsah jestvujúcich právnych noriem aj vinohradníctvo, ovocinárstvo, záhradníctvo, chmeliarstvo, zeleninárstvo, prípadne ďalšie príbuzné odvetvia. Skrátka vhodnejšie pomenovanie pre pojem poľné hospodárstvo sotva nájdeme. Záver z toho potom je, že pre lesníctvo a poľnohospodárstvo je nadradený pojem a termín *pôdohospodárstvo*, a to ako úsek hospodárstva súvisiaci s produkčnou schopnosťou pôdy vôbec, teda aj lesnej pôdy.

Takéto vymedzenie termínov *pôdohospodárstvo* a *poľnohospodárstvo* v slovenskej terminológii a ich konštantné používanie v slovenskej národohospodárskej literatúre a právnych normách po dobu viac ako dvadsať rokov svedčí, že pri ich používaní niet takých problémov, ako v češtine so stále nevyjasneným termínom *zemědělství*.

Pozoruhodné je chápanie termínu *zemědělství* v jednom zo

slovníkov jazyka českého,³ kde sa chápe len v užšom zmysle ako činnosť vzťahujúca sa na obrábanie pôdy a chov zvieratstva. Z formulácie „brigády jsou uhelné, zemědělské, strojní, lesní i jiné“ jasne vyplýva, že tu ide o chápanie termínu *zemědělství* v užšom zmysle, pretože od spojenia slov *zemědělská brigáda* oddeľuje sa spojenie *brigáda lesná*.

Ani Kavinov Zemědělský slovník neodstránil nejasnosti okolo termínu *zemědělství*.

Pozoruhodné je však, že termín *zemědělství* nepoužívajú nejednotne (t. j. v širšom a užšom zmysle) českí národohospodári a pedagógovia, ale českí normotvorcovia v českých autentických právnych normách. Táto nejednotnosť je pritom tak bežná, že niekedy si normotvorca ani neuvedomí, či použil tento termín v širšom alebo v užšom zmysle. Z toho vznikajú pre slovenskú redakciu Zbierky zákonov ťažkosti pri voľbe medzi výrazmi *pôdohospodárstvo* a *poľnohospodárstvo*.

V národohospodárskej literatúre sa spravidla používa termín *zemědělství* v užšom zmysle.⁴ V niektorých publikáciách sa rozlišujú termíny *zemědělská půda* a *lesní půda*,⁵ v iných zase *půdoznalství zemědělské* a *lesnické půdoznalství*.⁶

Zaujímavé sú niektoré príklady na slovenské termíny *pôdohospodárstvo*, *poľnohospodárstvo*, *lesníctvo* a ich české ekvivalenty, vybraté z právnych noriem. Uvedieme najskôr ľahšie príklady a potom príklady, pri ktorých treba zisťovať významy českých termínov.

„Z doterajšej fakulty poľnohospodárskej a lesníckej (zemědělské a lesnické) Českého vysokého učenia technického v Prahe sa zriaďujú Vysoká škola poľnohospodárska (zemědělská) v Prahe a Fakulta lesnícka (lesnická) Českého vysokého učenia technického v Prahe.“ (§ 1 ods. 1 nar. č. 30/1952 Zb. o niektorých zmenách v organizácii vysokých škôl). Alebo: „Lesnícka (lesnická) fakulta Vysokej školy poľnohospodárskej a lesníckej (zemědělské a lesnické) v Košiciach sa premenuje na Vysokú školu lesnícku (lesnickú) a drevársku vo Zvolene.“ (§ 5 ods. 1 cit. nar.)

³ Příruční slovník jazyka českého, Praha 1955–1957, díl VIII, 382.

⁴ Fr. Lom a spol., *Zemědělská výroba*, Praha 1961. Obsah tejto publikácie nasvedčuje tomu, že čes. termínu *zemědělská výroba* zodpovedá slov. názov *poľnohospodárska výroba*.

⁵ Pozri J. Dvorník a spol., *Půdoznalství*. Učební texty vysokých škol, Praha 1963, 168.

⁶ J. Pelíšek, *Základy melioračního půdoznalství*, Praha 1963, 7.

„Z Povereníctva potravinárskeho priemyslu sa zriaďuje Povereníctvo potravinárskeho priemyslu a výkupu pôdohospodárskych (zemědělských) výrobkov.“ (§ 3 ods. 1 vlád. nar. č. 34/1956 Zb.)

Termín *pôdohospodárske výroby* sa tu použil preto, lebo sa zistilo, že toto povereníctvo dostalo pôsobnosť vo veciach výkupu aj pre lesné výrobky (divina, huby a iné lesné plodiny).

V zákone č. 77/1952 Zb. sa hovorí o pôdohospodárskej (zemědělské) dani, a to preto pôdohospodárskej, že podľa § 3 sa táto daň platí z predmetov a práv slúžiacich poľnohospodárstvu, lesníctvu (zemědělství, lesnictví) alebo rybníkárstvu. Hromada a Slovinský⁷ ju nesprávne označujú *poľnohospodárska daň*; ale na inom mieste už uvádzajú termín *pôdohospodárska daň*. Podľa zák. č. 50/1959 Zb. máme tiež *pôdohospodársku daň*.

„Vyhláška č. 237/1956 Ú. v. (Ú. l.) o výkupných a nákupných cenách pôdohospodárskych (zemědělských) výrobkov a o prémiech a príplatkoch k výkupným cenám poľnohospodárskych (zemědělských) výrobkov.“

Rozdielnym spôsobom sa v slovenskom texte postupovalo preto, že ceny sa týkajú aj poľnohospodárskych aj lesných výrobkov, zatiaľ čo prémie a príplatky sa dávajú len za poľnohospodárske výrobky. (Pozri napr. § 3, 4, 23, naproti tomu § 25.)

„Súčastou poľnohospodárskeho (zemědělského) pôdneho fondu sú najmä: orná pôda, chmeľnice, vlnice, lúky, pastviny, záhrady a ovocné sady.“ (§ 1 ods. 1 vyhl. č. 7/1960 Zb. o ochrane poľnohospodárskeho (zemědělského) pôdneho fondu.)

Pokiaľ ide o češtinu, mimoriadnu pozornosť si zasluhuje redakcia textu pri tvorbe vlád. nar. č. 137/1950 Zb. Ide tu „o prenesení pôsobnosti ve věcech některých zemědělských škol na ministerstvo zemědělství“. Redakcii slovenského vydania Zbierky zákonov išlo o to, či sa podľa autentického českého textu cit. vlád. nariadenia presúvajú na Ministerstvo pôdohospodárstva len veci niektorých škôl poľnohospodárskych alebo aj veci niektorých škôl lesníckych. Na túto otázku nebolo možné odpo-

⁷ J. Hromada — A. Slovinský, *Finančně právo*, Bratislava 1956, 78, 99.

vedieť ani z priameho českého kontextu osnovy uvedeného nariadenia, ani z jeho dôvodovej zprávy, ba ani pomocou analogického výkladu obdobnej právnej normy. Kompetentný legislatívny pracovník tejto osnovy na Ministerstve školstva, vied a umení a pracovník na Ministerstve pôdohospodárstva nevysvetlili vecný význam slova *zemědělský* v tom zmysle, že sa presúvajú aj veci niektorých škôl lesníckych. Pritom slovenská redakcia vysvetlila, že pre slovenské znenie nariadenia je dôležité, či sa má namiesto českého slova *zemědělský* použiť slovo *pôdohospodársky* alebo *poľnohospodársky*. K predmetnej otázke zaujala stanovisko komisia zvolaná ad hoc, ktorá ustálila, že spojením slov *zemědělské školy* treba rozumieť aj lesnícke školy. Preto v slovenčine vyšlo toto vládne nariadenie ako „nariadenie o prenesení pôsobnosti vo veciach niektorých pôdohospodárskych škôl na Ministerstvo pôdohospodárstva“.

Pozoruhodný príklad máme aj v nar. č. 74/1951 Zb., ktorým sa zriaďujú nové ministerstvá. (Termín *zemědělství* sa v ňom používa v užšom zmysle.) Na základe tohto nariadenia sa totiž zriadilo Ministerstvo lesov (lesů) a drevárskeho priemyslu, a to nielen prevzatím doterajších úloh Ministerstva ľahkého priemyslu v odbore drevárskej a papiernickej výroby, ale aj prevzatím úloh naďalej jestvujúceho Ministerstva pôdohospodárstva (*zemědělství*), a to v odbore lesného (lesního) hospodárstva. Čiže napriek tomu, že sa zriadilo nové ministerstvo (Ministerstvo lesov a drevárskeho priemyslu), ostal názov jestvujúceho ministerstva, t. j. Ministerstva pôdohospodárstva (*zemědělství*) nezmenený. Ministerstvo bez lesníckej agendy, ktorú už prevzalo Ministerstvo lesov a drevárskeho priemyslu, malo teda užší okruh pôsobnosti než doteraz, keď mu patrilo aj lesníctvo. Pravda, v češtine takýto názov neprekáča, lebo v češtine sa termín *zemědělství* používa raz v užšom, raz v širšom zmysle. Naproti tomu v slovenčine sa nemohol ustáliť pre staré ministerstvo doterajší názov, t. j. Ministerstvo pôdohospodárstva, a to z dôvodov, ktoré sme už uviedli pri objasňovaní významu slov *pôdohospodárstvo* a *poľnohospodárstvo*. Mohlo by sa zda namietat, že by predsa len bolo bývalo správnejšie, keby sa Ministerstvo pôdohospodárstva bolo premenovalo na Ministerstvo poľnohospodárstva. Tu však stála v ceste ďalšia prekážka, pre ktorú sa názov nemohol zmeniť. Už v roku 1949 sme mali povereníctvo s názvom Povereníctvo pôdohospodárstva. O jeho slovenskom názve rozhodlo Národné zhromaždenie zákonom č. 230/1949 Zb., ktorým sa mení názov Povereníctva

pôdohospodárstva (zemědělství) a pozemkovej reformy. V kontexte tohto zákona sa zakotvil v českom vydaní Zbierky zákonov slovenský názov Povereníctvo pôdohospodárstva. Nariadením č. 75/1951 Zb., ktorým sa zriaďujú nové povereníctva (nariadenie sa opieralo o ústavný zákon a vyšlo v slovenskom autentickom znení českého vydania Zbierky zákonov), sa síce zriadilo nové povereníctvo s názvom Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu (teda ako regionálny slovenský orgán Ministerstva lesov a drevárskeho priemyslu), ale pozabudlo sa na zmenu starého názvu Povereníctva pôdohospodárstva z roku 1949, ktorému sa citovaným nariadením odňala pôsobnosť v lesníckych veciach. V § 2 v českom vydaní zbierky sa tu po slovensky píše: „Zriaďuje sa Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu, ktoré plní v odbore lesného hospodárstva doterajšie úlohy Povereníctva pôdohospodárstva...“ V ďalšom texte sa už nič nehovorí o Povereníctve pôdohospodárstva, a tak zostal naďalej v platnosti jeho starý názov, na ktorom sa uznieslo Národné zhromaždenie, hoci slovenskej úradnej terminológii nevyhovoval. Prirodzene, ani v slovenskom vydaní Zbierky zákonov sa nemohol zmeniť tento názov na korektné znenie Povereníctvo poľnohospodárstva, pretože slovenská redakcia bola viazaná autentickým znením českého vydania Zbierky zákonov.

Pozabudnutie na zmenu názvu povereníctva v cit. nar. č. 75/1951 Zb. malo ešte ďalší nepriaznivý dôsledok. Vytvoril sa zbytočne dlhý názov pre novozriadené hospodárske povereníctvo, totiž názov Povereníctvo poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, a to podľa nar. č. 34/1956 Zb. o zrušení niektorých povereníctiev. Tu sa spomína aj starý názov Povereníctvo pôdohospodárstva ešte z roku 1949, preto sa nové povereníctvo nemohlo pomenovať tak isto, lebo by bol vznikol zmätok. Išlo najmä o úpravu tejto vety § 1 ods. 2 cit. nar.: „Z Povereníctva pôdohospodárstva sa zriaďuje Povereníctvo poľnohospodárstva a lesného hospodárstva.“ Z terminologického hľadiska niet totiž vecného rozdielu medzi týmito dvoma názvami, pretože termín *pôdohospodárstvo* vždy zahŕňa poľnohospodárstvo i lesníctvo, čo je práve jedna z výhod tohto významove priezračného termínu.

Podľa neskoršieho ustanovenia § 1 ods. 3 nar. č. 35/1959 Zb. o zmene pôsobnosti na úseku riadenia výkupu pôdohospodárskych (zemědělských) výrobkov ustalať sa opäť vyhovujúci názov, a to Ministerstvo (Povereníctvo) pôdohospodárstva (zemědělství), ktorému patrí aj pôsobnosť v lesníctve.

Žiaľ, tento názov sa dlho neudržal, lebo už nasledujúceho roku dostalo ministerstvo (povereníctva vtedy už zanikli) ešte dlhší názov: „Ministerstvo pôdohospodárstva (zemědělství) sa premieňa na Ministerstvo poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva (zemědělství, lesního a vodního hospodárství).“ [§ 1 ods. 2 zák. č. 101/1960 Zb. o zlúčení niektorých ministerstiev, o prevedení riadenia vodného hospodárstva do pôsobnosti Ministerstva pôdohospodárstva (zemědělství) a o zmene názvu Ministerstva stavebníctva.]

Značné ťažkosti vznikli slovenskej redakcii pri prekladani slova *zemědělský* v zák. č. 63/1958 Zb. o druhom päťročnom pláne rozvoja národného hospodárstva Československej republiky; v § 1 ods. 3 sa uvádza: „Výroba najdôležitejších výrobkov vzrastie tak, že sa v roku 1960 vyrobí: ...pôdohospodárskych (zemědělských) strojov za 1033 miliónov Kčs, ...“

Ani v tomto zákone, ani vo vykonávacích predpisoch, ale ani v iných materiáloch sa neuvádza, koľko lesníckych strojov sa má vyrobiť (napr. lesníckych elektrických píl, lanoviek na zväžanie lesných porastov, lesníckych traktorov a pod.), hoci je nemysliteľné, aby sa v právnych normách pamätalo len na poľnohospodárske stroje, a nie aj na stroje pre lesníctvo. Preto slovenská redakcia použila slovo *pôdohospodársky*. Iná situácia je však napr. v tomto citáte:

„Objem poľnohospodárskej (zemědělské) výroby sa do roku 1960 zväčší zhruba o 27 % v porovnaní s rokom 1955;... Poľnohospodárstvu (zemědělství) sa dodá v roku 1960 o 59 % priemyslových hnojív v čistých živinách viac než v roku 1955... a ďalšie poľnohospodárske (zemědělské) stroje.“ (§ 2 ods. 1 a 3 cit. zák.)

Z logického výkladu vyplýva, že tu ide o užšie chápanie príslušných českých termínov než v predošlom príklade.

„Zákon č. 90/1952 Zb. o Československej akadémii pôdohospodárskych (zemědělských) vied.“

Pretože sa nezamýšľalo zriadiť aj akadémiu lesníckych vied a pretože v roku 1952 nemala jestvujúca ČSAV nijakú úlohu v pôdohospodárstve, použilo sa v slovenskom právnom texte slovo *pôdohospodársky*, a nie *poľnohospodársky*. Aj na ostatných miestach sa české termíny *zemědělství*, *zemědělský* prekladali rovnako. Neskôr sa ukázala správnosť tohto postupu.

Komplikované terminologické problémy sa opäť vynorili po

roku 1959 v súvislosti s redakciou zákona č. 51/1959 Zb. o výkupu zemédělských výrobků. Tu sa prídavné meno *zemédělský* nahradilo v slovenskom texte slovom *poľnohospodársky* z týchto príčin:

1. V samotnom českom texte zákona sa viackrát vyskytujú spojenia slov *zemédělské výrobky*, *zemédělská výroba*, *zemédělské závody*, *zemédělská půda*, *zemédělství*. Zdôrazňujeme, že sa nikde nespomína *lesnictví* ani iné podobné slová.

2. Ani v dôvodovej zpráve k zákonu niet zmienky o termíne *lesnictví*.

3. Tento zákon zrušil zákon č. 56/1952 Zb. o dodávkovej povinnosti a výkupe poľnohospodárskych (zemédělských) výrobkov, ako aj jeho vykonávacie nariadenie č. 49/1957 Zb. o výkupe poľnohospodárskych (zemédělských) výrobkov. Vidno teda, že aj v zrušených normách používalo sa v slovenčine adjektívum *poľnohospodársky*, a nie *pôdohospodársky*.

4. A napokon rovnako sa preložilo aj nariadenie č. 5/1957 Zb., ktorým sa rozširuje pôsobnosť národných výborov vo veciach výkupu poľnohospodárskych (zemédělských) výrobkov a zjednocujú predpisy na tomto úseku.

5. Po viac ako 7 rokov platilo objektívne stanovisko, že spojenie slov *výkup zemédělských výrobků* sa v slovenských textoch vždy správne nahrádzalo slovami *výkup poľnohospodárskych výrobkov*.

Preto sa teda právom mohlo predpokladať, že rovnako správne sa označilo v slovenskom texte aj pomenovanie predmetu zákona č. 51/1959 Zb., keď sa použili slová „o výkupe poľnohospodárskych výrobkov“ (zemédělských výrobků). Čo sa však stalo? Úřední list publikoval vyhlášku č. 162/1959 Ú. I. o výkupu zemédělských výrobků, ktorá napriek tomu, že sa jej vydanie výslovne opieralo o citovaný zák. č. 51/1959 Zb., preložený do slovenčiny ako zákon o výkupe poľnohospodárskych výrobkov, musela sa v slovenčine označiť ako vyhláška o výkupe pôdohospodárskych (!) výrobkov. Stalo sa tak preto, že v prílohe tejto vyhlášky sa zahrnuli do pojmu *výkup* aj lesné plody (čl. 8 príl.) a zo živočíšnych výrobkov i divina, a to aj divina z lesov (čl. 18 príl.).

Až pri vydaní cit. vyhl. č. 162/1959 Ú. I. (Ú. v.) vyšlo najavo, že zákon č. 51/1959 Zb. mal sa v slovenčine nazývať zákon o výkupe pôdohospodárskych výrobkov, a nie zákon o výkupe poľnohospodárskych výrobkov. Ale i keď neprihliadame k tomuto nepredvídateľnému omylu v slovenskom texte cit. zákona

a samostatne analyzujeme vecný význam českých termínov *zemědělství*, *zemědělský* v autentických českých textoch cit. vyhlášky č. 162/1959 Ú. l., prideme k záveru, že na daktoých miestach tejto vyhlášky sa vonkoncom nedá zistiť, či sa slová *zemědělství* a *zemědělský* použili v širšom alebo v užšom zmysle.

Problematické je použitie adjektív *poľnohospodársky* a *pôdohospodársky* na začiatku vyhl. č. 162/1959 Ú. v. Citujeme z nej nadpis s kontextom.

„Dlhodobé plány rozvoja poľnohospodárskej (zemědělské) výroby a výkupu pôdohospodárskych (zemědělských) výrobkov.

(1) Výkup trhovej produkcie pôdohospodárskych (zemědělských) výrobkov sa spravuje dlhodobým plánom rozvoja poľnohospodárskej (zemědělské) výroby a výkupu pôdohospodárskych (zemědělských) výrobkov [ďalej len „dlhodobý plán rozvoja poľnohospodárstva (zemědělství)], ktorý je súčasťou štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva.“ (Nadpis a kontext § 2 ods. 1 cit. vyhl.)

Zo zmyslu prvého odseku by sa mohlo usudzovať, že čes. slovu *zemědělství* (ide o posledný výskyt tohto slova v príslušnom odseku) by malo zodpovedať slov. *pôdohospodárstvo*, pretože toto slovo má zahrnováť dlhodobý plán rozvoja a dlhodobý plán výkupu. Tomu však bráni už druhý odsek s taxatívnym výpočtom výrobkov podliehajúcich výkupu. Citujeme:

„(2) Dlhodobý plán rozvoja poľnohospodárstva (zemědělství) určuje objem výkupu týchto druhov poľnohospodárskych (!) (zemědělských) výrobkov: chlebové obilie (pšenica, raž), sladovnícky jačmeň, zemiaky, cukrová repa, chmeľ, repka, mäso celkom (jatočný hovädzí dobytok, jatočné teľce, jatočné ošípané, jatočné ovce a kozy a jatočná hydina), mlieko a vajcia.“ (2. odsek § 2 cit. vyhl.)

Alebo: „(3) Objem výkupu ostatných druhov pôdohospodárskych (zemědělských) výrobkov určia dlhodobé výkupné plány...“ (3. odsek § 2.)

Pre úplné objasnenie veci musíme sa ešte vrátiť k termínu *výkup pôdohospodárskych výrobkov*. Fakt je, že pred vydaním tejto vyhlášky sa používal termín *výkup pôdohospodárskych výrobkov*, čo však vyplývalo z iných predpisov. (Porov. napr. bývalý názov Povereníctvo potravinárskeho priemyslu a výkupu pôdohospodárskych výrobkov v cit. nar. č. 34/1956 Zb., a to v autentickom slovenskom znení, alebo v cit. nar. č. 35/1959 Zb. úpravu o zmene pôsobnosti na úseku riadenia výkupu pô-

dohospodárskych výrobkov.) Jestvovali tiež viaceré predpisy o výkupných a nákupných cenách pôdohospodárskych výrobkov (napr. vo vyhl. č. 237/1956 Ú. v. (Ú. l.). Ale podstatou týchto predpisov bolo určenie cien, a nie samotný výkup, preto sa opierali o iný základný predpis, najmä o nar. č. 28/1954 Zb. o pôsobnosti v odbore plánovania a tvorby cien. V uvedených predpisoch sme nezistili terminologické rozpory.

Pravda, ani v samotnej slovenskej terminológii sa pomenovania *pôdohospodárstvo* a *poľnohospodárstvo*, najmä však príslušné adjektíva nepoužívali vždy jednotne. Svedčí o tom napr. názov *jednotné roľnícke družstvo*, ktorý by vlastne mal mať podobu jednotné pôdohospodárske družstvo. Už z prvého zákona č. 69/1949 Zb. o jednotných roľníckych (zemědělských) družstvách nijako nevysvitá, že by sa činnosť týchto družstiev obmedzovala len na zveľaďovanie poľnohospodárstva alebo dokonca len roľníctva a že by ich členmi mohli byť len roľníci. Nový zákon č. 49/1959 Zb. o jednotných roľníckych (zemědělských) družstvách už výslovne uvádza v § 13 ods. 2, že družstvo vykonáva aj lesné hospodárstvo. Príčina, prečo dostali družstvá iný názov, tkvie v snahe vyzdvihnúť do popredia roľníctvo. Z terminologického hľadiska je český názov *jednotné zemědělské družstvo* presnejší ako slovenský názov. Vychádzame totiž z toho, že i v češtine mohol byť ten istý názov ako v slovenčine, ak berieme do úvahy len jazykové hľadisko. Aj v češtine totiž jestvujú slová *roľníctví*, *roľnícký*, i keď azda ustupujú frekventovanejším pomenovaniam *zemědělství*, *zemědělec*, *zemědělský*.

Istou výnimkou je aj termín (*zemědělský*) *roľnícky úver*, ktorý je bežnejší v tom istom význame ako termín *pôdohospodársky úver*. Výstižnejší je však termín *pôdohospodársky úver*, lebo úver možno dostať nielen na obhospodarovanie poľí, ale aj na obhospodarovanie lesov (zák. č. 43/1948 Zb. o pôdohospodárskom (zemědělském) úvere).

Napokon sa ešte zmienime o českých termínoch *zemědělec* a *roľník* a o ich slovenských ekvivalentoch. V slovenčine je ekvivalentom čes. *zemědělec* slovo *poľnohospodár* vtedy, ak sa ním má rozumieť osoba zaoberajúca sa poľnohospodárstvom popri svojom riadnom zamestnaní. Inak sa aj v slovenčine používa slovo *roľník*.

Napríklad: „Zabezpečovanie poľnohospodárskej (zemědělské) výroby na hospodárstvách výkonných poľnohospodárov (zemědělců).“ (Nadpis nad

§ 2 nar. č. 50/1955 Zb. o niektorých opatreniach na zabezpečenie poľnohospodárskej (zemědělské) výroby.)

Ale: „Zabezpečovanie poľnohospodárskej výroby na poľnohospodárskej pôde malých a stredných roľníkov (rolníkov).“ (Nadpis nad § 3 cit. nar.)

Treba ešte dodať, že každý roľník je poľnohospodárom, ale nie každý poľnohospodár je roľníkom, napr. vinohradník, zelečníar, tabačiar, chmeliar a pod. sú poľnohospodármi, ale nie roľníkmi.

Už dlhé roky máme problémy s adekvátnym prekladom českého termínu *zemědělství*, ktorý sa používa v užšom a širšom zmysle. Slovenské ekvivalenty *poľnohospodárstvo* a *pôdohospodárstvo* sú v slovenských právnych textoch konštantné a pri ich aplikácii by neboli nijaké problémy, keby sa český termín *zemědělství* nepoužíval v dvoch významoch. Bolo by azda účelné, keby sa v češtine používal termín *zemědělství* vždy len v širšom zmysle; slov. ekvivalentom takto chápaného termínu by bol termín *pôdohospodárstvo*. Namiesto termínu *zemědělství* v užšom zmysle by sa mal používať termín *poľní hospodárství*, ktorému by zodpovedalo slov. pomenovanie *poľnohospodárstvo*. Prevzatím termínu *zemědělství* do slovenčiny by sa situácia nezlepšila. V slovenčine sa totiž kedysi používal termín *zemedelstvo*, ale upustilo sa od neho pre vecné, nie pre jazykové dôvody. Novšie termíny *pôdohospodárstvo* a *poľnohospodárstvo* vznikli v slovenčine preto, lebo si ich vynútila potreba. Vhodnejšie riešenie sotva nájdeme.

JAZYKOVEDNÉ TERMÍNY MOTIVOVANÉ MENOM OSÔB

Ladislav Dvořák

V početných terminológiách vyskytujú sa termíny, v ktorých je príslušné podstatné meno bližšie určené prívlastňovacím prídavným menom osobným, utvoreným od mena osoby. Ide pritom najčastejšie o meno objaviteľa nejakého zákona, rastliny, zvierata a podobne. Tieto termíny si všíma pri rozbere jazykovej štruktúry termínov J. Horecký v súvislosti so skúmaním združených pomenovaní v podobe zhodného prívlastku.¹

¹ J. Horecký, *Základy slovenskej terminológie*, Bratislava 1956, 107.

Tak napr. o názvosloví rýb konštatuje, že na rozdiel od latinských názvov sa slovenské názvy rýb líšia predovšetkým tým, že sa spravidla nedávajú názvy podľa autorov, i keď v latinských názvoch sú. Pritom však aj tu sa vyskytujú niektoré názvy tohto typu, napr. *jeseter Güldenstädtov* alebo *hrúz Kesslerov*. Početnejší je výskyt názvov tohto druhu v botanike, kde sa pomerne viac používa motivovanie menom objaviteľa. Horecký spomína príklady *klinček Ponteletov*, *Dostálov*, *Segnierov*, *štiav Steinov*, *Degenov*, *Wettersteinov*, *Niesslov*, *Rumlerov*, *Schreberov*, *Sagorského* a i. V niektorých prípadoch takéto prívlastňovacie prídavné meno nevyjadruje objaviteľa, ale ide o prívlastňovacie prídavné meno od mena osoby, na počesť ktorej bola rastlina pomenovaná, napr. *klinček Gabrielin*, *ribežľa Gordonova*, *štiav Wildtov*. Pritom v latinčine sa rozlišujú názvy podľa mena objaviteľa alebo na počesť nejakej osoby, napr. *Rumex duftii* — *Rumex wiltianus*, kým v slovenčine sa tento rozdiel nezachováva (nevyjadruje sa odlišnými jazykovými prostriedkami). Veľmi často sa používa tento spôsob tvorenia termínov vo fyzike, chémii, ako ukazujú príklady *zákon Gay-Lussacov*, *Fowlerov roztok*, *Reynoldsovo číslo*, *Newtonov zákon*, *Boylvov zákon*. Vcelku však, ako uzatvára Horecký, „motivácia priezviskom je málo výrazná, nezasvätenému nehovorí vôbec nič o podstate vyjadrovaného pojmu, preto sa v mnohých prípadoch opúšťa, najmä v anatómii“. Horecký uvádza príklad *Eustachova trubica*, namiesto ktorého sa začína používať názov *sluchová trubica* (podobne sa latinský názov *tuba Eustachii* zmenil na *tuba auditiva*, resp. *tuba pharyngotympanica*).

Na tomto mieste si chceme všimnúť používanie takýchto názvov v jazykovede.

Hneď úvodom môžeme konštatovať, že názvov tohto typu je v jazykovednej terminológii pomerne málo. Pritom značne nerovnomerne sú takéto názvy rozložené podľa jednotlivých plánov jazyka. Najčastejšie sú tu názvy, ktoré sa týkajú fonologického plánu jazyka.

Patria sem ponajprv isté zákony zásadného charakteru, ktorými sa vysvetľujú niektoré hláskoslovné zmeny, zmeny vo fonologickej štruktúre jednotlivých jazykov. Ako určené podstatné meno sa tu najčastejšie používa podstatné meno *zákon*. Uvedme tu ako príklad prozodický zákon nazývaný *Šachmatovov zákon*, ktorý Šachmatov objavil na základe porovnania prízvuku v ruštine a srbochorvátčine oproti polohe prízvuku v litovčine: podľa tohto zákona sa v praslovančine cirkumfle-

xový prízvuk z polohy uprostred slova presunul na začiatok slova alebo v predložkovom spojení zo začiatku slova na predložku.²

Ďalej sem patrí termín *Fortunatovov-Saussurov zákon*; týka sa posunutia prízvuku v baltčine a slovančine. V súvislosti s podobou tohto termínu musíme riešiť aj otázku, ako má vyzerať prívlastok. Š. Ondruš v cit. práci³ hovorí o zákone Fortunatova — Saussura (písané s pomlčkou, nie so spojovníkom). Osobné mená, ktoré predstavujú motivačný prvok, sa tu nepoužívajú v podobe prívlastňovacích prídavných mien osobných na -ov ale v genitíve singuláru. V tejto súvislosti treba sa nám zmeniť o Horeckého⁴ konštatovaní rozdielu medzi ruštinou a slovenčinou v spôsobe využitia osobných mien ako motivačného prvku. Horecký uvádza, že v ruštine sa častejšie využíva prípona -ský, v slovenčine spravidla -ov a okrem toho sa v ruštine viac využíva neadjektívna podoba, t. j. genitív singuláru príslušného priezviska. Aj v názve uvedeného zákona, pomenovaného podľa dvoch jazykovedcov (obaja ho nezávisle od seba zistili na základe porovnania polohy prízvuku v litovčine a slovančine), treba zameniť genitívy singuláru tvarmi prívlastňovacích prídavných mien osobných na -ov, teda tvarmi *Fortunatovov* a *Saussurov*, pričom ich treba v zhode s bežným slovosledom prívlastku v spisovnej slovenčine dať pred určené podstatné meno *zákon*, t. j. *Fortunatovov-Saussurov zákon*. Nejednotné býva v tomto termíne aj poradie prívlastkov. Tak napr. K. Horálek hovorí o zákone Saussurovom-Fortunatovovom (*zákon Saussurův-Fortunatovův*).⁵ V prívlast-

² Pozri napr. Š. Ondruš, *Úvod do slavistiky*, Bratislava 1955, 47 (rozmn.); K. Horálek, *Úvod do studia slovanských jazyků*, 2. vyd., Praha 1962, 123.

³ Š. Ondruš, tamže.

⁴ J. Horecký, c. d., 122.

⁵ K. Horálek, tamže. V spisovnej češtine je tu prívlastok častejšie za určeným podstatným menom. V spisovnej slovenčine býva takto postavený prívlastok len v niektorých odborných termínoch, kým v iných býva pred podstatným menom. Postpozitívny zhodný prívlastok býva najmä v prírodovednej terminológii, napr. *pstruh potočný*, *mačka domáca* a pod. (pozri E. Pauliny, *Gramatickí činitelia a vetný takt pri slovoslede*, SR 16, 1950/51, 198, alebo J. Oravec, *Postavenie zhodného prívlastku v slovenčine*, Jazykovedné štúdie IV, Bratislava 1959, 64). Tomu zodpovedá aj postavenie prívlastňovacieho prídavného mena osobného na -ov ako zhodného prívlastku v prípadoch ako napr. *jeseter Güldenstädtov*, *hrúz Kessle-*

ku *Fortunatovov-Saussurov*, resp. *Saussurov-Fortunatovov* ide o zlučovacie spojenie v rámci priradovacieho skladu (koordinatívnej syntagmy). V priradovacom sklade v zlučovacom spojení, ako to uvádza E. Pauliny,⁶ býva v slovoslede z gramatického stanoviska voľnosť. Pauliny uvádza príklady *učitelia a profesori sa schádzajú, školskí a osvetoví pracovníci, chceme a vieme si učiť osvietených kňazov*, ktoré možno povedať aj slovosledom *profesori a učitelia sa schádzajú, osvetoví a školskí pracovníci, vieme a chceme si učiť osvietených kňazov*. Isté poradie sa však aj v týchto prípadoch zachováva, a to z vecných dôvodov: podľa hierarchie spoločenskej, logickej, podľa stupňovania, podľa poriadku časového alebo priestorového a pod., napr. *otec a syn, rodičia a deti, súdružky a súdruhovia a pod.*⁷ Vzhľadom na skutočnosť, že uvedený zákon o posunutí prízvuku v baltčine a slovančine objavili dvaja učenci nezávisle od seba, možno klásť privlastňovacie prídavné mená *Fortunatovov* a *Saussurov* v ľubovoľnom poriadku. Pravda, môže sa tu uplatniť (a azda sa v jednotlivých konkrétnych prípadoch

---

rov (ako hrúz obyčajný karpatský), *klinček Ponteletov*, *Dostálov*, *štíav Steinov* atď., ktoré v cit. diele uvádza J. Horecký (str. 112, 114). Sporné sa nám zdá byť postavenie prívlastku v termíne *zákon Gay-Lussacov* (Horecký, tamže, 122). Myslím, že tu má byť skôr podoba *Gay-Lussacov zákon*, ako je to aj v termíne *Newtonov zákon*, ktorý tiež uvádza J. Horecký na tej istej strane cit. práce. Pravda, máme tu na mysli základnú podobu termínu. V osobitnom prípade môže sa prívlastok dostať za určené podstatné meno, napr. pri vypočítavaní pojmov (pozri E. Pauliny, c. m., 198). Aj prívlastky typu *Fortunatovov-Saussurov zákon* bývajú pred podstatným menom, ako ukazujú príklady *Čugajevova-Čerevitinova reakcia* (SON 4, 1956, 76), *Brunnerova-Holzhausenova téma* (SON 9, 1961, 273), *Loydovo-Turtonovo zdvojenie* (tamže, 274), *Würzburgova-Plachuttova téma* (tamže, 275), *Fullerovo-Kinyonovo čerpadlo* (Stavebnícky náučný slovník II, Bratislava 1962, 125), *Fullerov-Petersov mlyn* (tamže), *Kallaunerov-Rosov dilatometer* (tamže, 156), *Kurlbaumov-Hoibornov pyrometer* (tamže, 206), *Lummerova-Brodhumova kocka* (Základná optická terminológia, Bratislava 1964, 23) atď. Z pravopisného hľadiska treba poznamenať, že sa tu píše spojovník (ide o zlučovacie spojenie). Pozri *Pravidla českého pravopisu*, Praha 1957, 72, ktoré výslovne uvádzajú príklad *Havránkova-Jedličkova Česká mluvnice*. *Pravidlá slovenského pravopisu* sa o týchto prípadoch nezmieňujú (ani napr. o prípadoch typu *Hanzelka-Zikmund*).

⁶ E. Pauliny, c. m., 200.

⁷ E. Pauliny, tamže.

aj uplatňuje) nejaké hľadisko; príslušné prídavné mená možno napr. usporiadať podľa abecedy alebo podľa toho, ktorá osoba je všeobecnejšie známa a pod. Z normatívneho hľadiska treba ešte poznamenať, že by bolo nesprávne používať podoby „Saussure-Fortunatovov zákon“ alebo „Fortunatov-Saussurov zákon“, t. j. také podoby, v ktorých je na prvom mieste prostá podoba príslušného vlastného mena bez prípony *-ov*. Aj keď sa v praxi takéto podoby objavujú (najznámejší je prípad *Kant-Laplaceova teória*⁸), v spisovnej slovenčine ich nepokladáme za správne. Konečne možno uviesť, že by sa prípadne mohla používať aj podoba *Fortunatovov a Saussurov zákon* (resp. *Saussurov a Fortunatovov zákon*), v ktorej by sa prívlastky spájali zlučovacou spojkou *a*. Aj keď sa s týmto typom spájania prívlastkov sporadicky stretávame v niektorých iných názvoch,⁹ v prípade názvu, ktorý tu preberáme, sme sa s touto podobou nestretli.

Pristúpme teraz k ďalšiemu názvu zákona. Ide o názov *Havlikovo pravidlo*. Tu si treba všimnúť aj používanie podstatného mena *pravidlo*. Hoci Havlikovo pravidlo má charakter zákona a takto sa v literatúre aj charakterizuje,¹⁰ používa sa tu podstatné meno *pravidlo*, nie *zákon*. Pokiaľ ide o používanie prívlastku pri slove *pravidlo*, treba uviesť, že popri podobe *Havlikovo pravidlo* sa tu používa aj názov *jerové pravidlo* (s prídavným menom *jerové*), v ktorom sa výstižnejšie vyjadruje podstata daného pravidla (že sa totiž týka *jerov*). Vyššie sme uvádzali Horeckého konštatovanie, že motivácia priezviskom je málo výrazná, a preto sa aj v mnohých prípadoch opúšťa (*Eustachova trubica — sluchová trubica*). Z tohto hľadiska

---

⁸ Podľa nemeckého názvu *Kant-Laplacesche Theorie*. Pozri H. Prouzová, *Prívlastňovací prídavná jména na -ův, -in v súčasnej češtině*, Naše řeč 47, 1964, 136. Podobne nesprávna je napr. podoba *Titius-Bodeov zákon*: Spomínam si na *Titius-Bodeov zákon* (J. Bajla, *Tajomstvo asteroidov*, Bratislava 1961, 104). Treba rozlišovať, ako poznamenáva H. Prouzová, medzi prípadmi typu *Gay-Lussacov zákon* (ide o meno jedného autora), a *Kantova-Laplaceova teória* (ide o mená dvoch autorov).

⁹ Napr. *Kantova a Laplaceova hypotéza* v publikácii *Základy marxistickej filozofie*, Bratislava 1959, 313.

¹⁰ „Zákon, podľa ktorého jery prešli v plné hlásky, voláme *jerové pravidlo*“ (J. Stanislav, *Československá mluvnica*, Praha-Prešov 1938, 23, alebo *Dejiny slovenského jazyka I*, Bratislava 1956, 310). Názov *Havlikovo pravidlo* uvádza napr. J. Stanislav v *Československej mluvnici* (tamže) alebo E. Pauliny, *Fonologický vývin slovenčiny*, Bratislava 1963, 78.

možno dávať prednosť názvu *jerové pravidlo*. Niekedy sa kvôli väčšej presnosti a úplnosti berú do úvahy vlastne obidve podoby a hovorí sa potom o *Havlíkovom jerovom pravidle*.¹¹

Z oblasti hláskoslovnia môžeme uviesť ešte názvy *Grimmov zákon* a *Vernerov zákon*. (V prvom prípade ide o pragermánske posúvanie hlások — die erste Lautverschiebung, the First Sound Shifting; pod Vernerovým zákonom sa rozumie druhé posunutie, ku ktorému došlo v starohornonemeckom jazyku; začiatkové *p, t, k* sa zmenili na *pf, ts, kh*, v strede slova na *ff, ss, hh*.) V spisovnej slovenčine býva tu normálne tvar prídavného mena pred podstatným menom, kým v češtine spravidla za podstatným menom (*zákon Grimmův, zákon Vernerův*).¹² S podobnou zámenou ako v názve *Havlíkovo pravidlo*, kde sa namiesto slova *zákon* používa podstatné meno *pravidlo* (hoci svojím charakterom je toto pravidlo zákonom), stretávame sa napr. pri názve *Vernerov zákon*, kde sa používa niekedy podstatné meno *zmena* namiesto slova *zákon*, ako to máme doložené v slovenskom resumé k anglicky písanému článku B. Trnku z germánskeho hláskoslovnia.¹³ V tomto prípade sa však bežne používa podoba s podstatným menom *zákon* (*Vernerov zákon*), čo je rozdiel v porovnaní s názvom *Havlíkovo pravidlo*, kde sa používa len podstatné meno *pravidlo*, nie však *zákon*.

Okrem názvov hláskoslovných zákonov podľa autorov máme v oblasti hláskoslovnia aj iné názvy takéhoto charakteru. Tak vo fonetike ide o názvy ako napr. *Hellwagova schéma* a či *Hellwagov trojuholník*, ktorým sa má postihnúť štruktúra vokalickej systému jazyka, *Bellova-Sweetova schéma* (s troma artikulačnými možnosťami jazyka v smere zvislom a vodorovnom, t. j. high — mid — low a front — mixed — back),¹⁴ *Benniho samohláskový trojuholník* (*Benniho schéma*), ktorým sa vystihuje vzťah poľských ústnych samohlások,¹⁵ atď. Z fo-

¹¹ J. Stanislav, *Dejiny slovenského jazyka I*, tamže.

¹² Pozri napr. J. Vachek, *Historický vývoj angličtiny*, Praha 1953, 26 (rozmn.).

¹³ B. Trnka, *From Germanic to English. A Chapter from the Historical English Phonology*, Recueil linguistique de Bratislava I, Bratislava 1948, 147—149.

¹⁴ Pozri B. Hála, *Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě*, Praha 1962, 126—128.

¹⁵ Pozri napr. F. Buffa, *Gramatika spisovnej poľštiny I*, Bratislava 1964, 14 (rozmn.).

nológii si uvedme výrazy ako *Trubeckého pravidlo (pravidlá)*, *Trnkovo pravidlo* (ide o pravidlá na určovanie foném).¹⁶

Skutočnosť, že väčšina takýchto výrazov sa týka zvukovej stránky jazyka, nie je nejako prekvapujúca. Staršia mladogramatická jazykoveda študovala predovšetkým hláskoslovie, a to hlavne historické hláskoslovie. V tomto období boli objavené mnohé základné hláskoslovné zákony, ako napr. *Grimmov zákon*, *Vernerov zákon*, *Šachmatovov zákon*, *Havlíkovo pravidlo* atď. Ale aj moderná štrukturalistická jazykoveda, ktorá prišla po mladogramatickej, sa zaoberala zvukovou stránkou jazyka vo fonológii, pričom sa viac orientovala na synchronický rozbor fonologických systémov, ale nezanedbávala ani otázky fonologického vývinu (historická fonológia). Aj vo fonológii — rovnako ako v mladogramatickom historickom hláskosloví — ide o zisťovanie rozličných všeobecnejších zákonitostí, ako sa to javí v tézach o celom rade súvzťažností, ktoré platia absolútne a určujú fonologický vývin.¹⁷ Ako uvádza J. M. Kořínek,¹⁸ o formulovanie jedného takého všeobecného zákona v oblasti historickej fonológie sa pokúsil E. Polivanov (každá fonologizácia musí byť sprevádzaná určitou defonologizáciou). Mohli by sme hovoriť o „Polivanovovom zákone“. Tu si však treba uvedomiť, že platnosť mnohých takýchto a podobných téz nebola ešte dostatočne preukázaná, aby sme mohli hovoriť o zákonoch.¹⁹ Preto sa tu ešte nepoužívajú príslušné názvy motivované menom, hoci existujú početné pokusy o stanovenie takýchto zákonov.

Slovnej zásoby jazyka sa týka tzv. *Zipfov zákon*, ktorým sa postihuje stála závislosť frekvencie slova a jeho poradía (frekvencia slova, t. j. počet výskytov v danom texte, je tým menšia, čím vyššie poradové číslo má slovo vo frekvenčnom slovníku).²⁰ V tejto oblasti možno ešte len očakávať objavenie ne-

¹⁶ Pozri napr. E. Pauliny, *Fonológia spisovnej slovenčiny*, Bratislava 1961, 32–33

¹⁷ Pozri V. Mathesius, *Čeština a obecný jazykozpyt*, Praha 1947, 56.

¹⁸ J. M. Kořínek, *Úvod do jazykozpytu*, Bratislava 1948, 89.

¹⁹ Pozri V. Mathesius, tamže.

²⁰ Pozri J. Horecký, *Využitie matematických metód v jazykovede*, SR 26, 1961, 262. Presnejšie však, ako to ukazuje pripomenka J. Horeckého, by sme mali hovoriť o *Estoupovom* alebo *Condonovom zákone*, pretože už pred Zipfom J. Estoup a E. K. Condon zistili uvedenú závislosť ešte presnejšie (poukázali aj na ďalšieho činiteľa, na uhol sklonu priamky v bilogaritmickom grafe).

jakých všeobecnejších zákonitostí alebo zákonov za pomoci nových metód matematickej lingvistiky. Nie je pritom vylúčené, že sa tu objavia aj príslušné názvy motivované menom, ako je to v prípade názvu *Zipfov zákon*.

Podobne ako v iných vedných odboroch máme aj v jazykovede rozličné hypotézy a teórie o výklade niektorých sporných javov. Takéto hypotézy alebo teórie sa neraz označujú menom pôvodcu, ako ukazuje známy príklad *Kant-Laplaceova*, resp. *Kantova-Laplaceova teória* a či *hypotéza*.²¹ Podobne aj v jazykovede sa niekedy používa tento spôsob pomenovania teórií a hypotéz. V slovakistike je najznámejšia *Czamblova teória* alebo hypotéza o juhoslovanskom pôvode slovenčiny.²²

Spomeňme nakoniec pomenovania ako *Bernolákova spisovná slovenčina*, *Štúrova spisovná slovenčina*, ktorými sa označuje podoba spisovnej slovenčiny uzákonená A. Bernolákom alebo Ľ. Štúrom. Treba poznamenať, že v týchto prípadoch sa môže používať popri tvare privlastňovacieho prídavného mena osobného na *-ov* (*Bernolákov*, *Štúrov*) aj tvar prídavného mena s príponou *-ský*: *berňolákovská*, *štúrovská spisovná slovenčina*, *hodžovsko-hattalovská reforma*.

Na záver nášho rozboru môžeme stručne konštatovať, že aj v jazykovednej terminológii sa vyskytujú termíny motivované menom. V porovnaní s inými terminológiami, najmä s terminológiou zoológickou, botanicou alebo s terminológiou fyziky alebo chémie, sa takéto názvy vyskytujú v menšej miere. Prítom sú aj v rámci jazykovednej terminológie rozložené pomerne nepravidelne. Najväčšia časť týchto termínov sa týka fonologického plánu jazyka, čo súvisí s najlepším prepracovaním tejto oblasti jazyka. Aj o jazykovedných termínoch motivovaných menom platí, že sú pre nezainteresovaného nejasné. Preto možno predpokladať, že v budúcnosti sa bude dávať prednosť skôr iným, výstižnejším termínom (alebo aspoň podobám typu *Havlikovo jerové pravidlo*).

²¹ Napr. H. Prouzová na cit. mieste hovorí o *Kantovej-Laplaceovej teórii*, kým v *Základoch marxistickej filozofie* (str. 313) sa spomína *Kantova a Laplaceova hypotéza*.

²² Napr. E. Pauliny vo *Fonologickom vývine slovenčiny*, str. 36, hovorí o *Czamblovej teórii*, kým J. Mihál v čl. *Samo Czambel (1856–1909)*, SR 21, 1956, 267, hovorí o *Czamblovej hypotéze*.

TERMÍN — TERMINOLOGIE, NÁZEV — NOMENKLATURA

Libuše Blatná

Rozmach vědy a techniky poválečných let a s ním související proces pojmenování pojmů, které nově vznikají nebo nabývají nového významu, stále více obrací pozornost lingvistů k oblasti jazyka nazývané terminologií. Této problematice je také věnován instruktivní článek zásadního významu *Zásady koordinácie českej a slovenskej terminológie*, uveřejněný v Československém terminologickém časopise.¹ Avšak nejen tento systematizující článek, který dává jakýsi ucelený pohled na problematiku terminologie, ale i jiné stati věnované dílčím otázkám ukazují pojmovou nejasnost a nejednotnost jejího teoretického základu, tj. vymezení elementárních pojmů terminologie terminologie, jejich obsahu, rozsahu, vzájemných vztahů, společných a rozdílných znaků.

Při čtení citovaného článku, který mimo jiné dává také návod k formulování definic,² upoutá pozornost především definování základního výchozího prvku jakéhokoliv myšlenkového procesu, tj. pojmu. „Pojem je zovšeobecnený odraz tých stránok predmetu, ktoré sú pre ľudské poznanie podstatné.“³ Aníž přihlídneme ke skutečně vědecké definici pojmu, kterou uvádějí všechny základní učebnice logiky („Pojem je forma našeho myšlení, která odráží podstatné vlastnosti skutečných věcí a jevů.“⁴), zarazí nás ne-logičnost formulace, která by snad měla znít: „Pojem je zovšeobecnený odraz tých stránok predmetu, ktoré sú pre jeho poznanie podstatné.“

Jelikož vymezení jednoznačného chápání pojmů je základem myšlenkového procesu a vzájemného dorozumění lidí v běžném životě, je a musí být nezbytným předpokladem a požadavkem myšlení vědeckého, které pracuje s pojmy „maximálně přesně“

¹ ČSTČ 3, 1964, 129—143.

² „Úlohou definície je slovne vyjadriť znaky, ktorými je vymedzený príslušný pojem, ako aj jeho miesto v sústave pojmov. Preto má definícia umožniť identifikáciu termínov a pojmov.“ — *Zásady koordinácie českej a slovenskej terminológie*, ČSTČ 3, 1964, 136.

³ Tamtéž, 134.

⁴ Milan Machovec, *Logika*, Praha 1952, 23.

vymezenými, jimž dává materiální jazykovou podobu, která se stává formou existence pojmu. Vyjádřením jednoty mezi obsahovou (věcnou) stránkou pojmu a jeho materiální jazykovou podobou je v oblasti vědeckého myšlení terminologické pojmenování,⁵ které může být buď jednoslovné nebo víceslovné (sdružené). V rámci jedné vědní disciplíny se pojem a terminologické pojmenování kryjí a my pak hovoříme o jednoznačnosti terminologického pojmenování. Stává se ovšem, že jedna a táž materiální jazyková podoba je využívána dvěma nebo dokonce několika vědními obory (např. redukce ve fonetice, ekonomii, medicíně) — taková terminologická pojmenování představují ovšem homonyma, která nelze z hlediska jednotlivých vědních disciplín ztotožňovat. Homonymie terminologického pojmenování v rámci jedné vědní disciplíny je nežádoucí — ztěžuje pochopení, vyžaduje stálé objasňování pojmu, čímž porušuje základní požadavky terminologie nebo nomenklatury jakéhokoliv vědního oboru, tj. jednoznačnost a stručnost. Stejně rušivým zjevem je synonymie terminologických pojmenování, jestliže přesahuje dvojici mezinárodní — domácí terminologické pojmenování.

O terminologickém pojmenování (viz poznámku 5) se v uvedeném článku dovídáme toto: „Termín (názov) je pomenovanie pojmu vymedzeného definíciou a miestom v systéme pojmov daného vedného odboru... Niekedy sa popri termíne rozlišuje *názov* ako označenie triedy vecí, jednotiek v nomenklatúre istého odboru (napr. názvy kyslíčnikov, názvy rastlín, vtákov).

Z hľadiska systematizácie, normalizácie a koordinácie však niet medzi termínom a názvom zásadných rozdielov. Preto tam, kde sa hovorí o termínoch, myslia sa aj názvy.“⁶

A ďalej: „Ak sa niektoré znaky pojmovej štruktúry vyjadrujú samostatnými slovami (najčastejšie prídavnými menami alebo podstatnými menami v nepriamych pádoch), vznikajú združené pomenovania...“⁷

Citované úryvky nutí zamyslet se nad otázkou významové precizovanosti terminologie terminologie, a to především jejich dvou

⁵ Po obsahové stránce odpovídá výraz *terminologické pojmenování* definici termínu ve stati K. Hausenblase, *K specifickým rysům odborné terminologie*, sb. Problémy marxistické jazykovědy, Praha 1962, 248. „Termín je jazykové pojmenování (pojmenovací jednotka), která má vzhledem k sdělovacím potřebám odborné oblasti, v níž se jí užívá, specifický vymezený význam.“

⁶ *Zásady koordinácie českej a slovenskej terminológie*, ČSTČ 3, 1964, 134.

⁷ Tamtéž, 140.

základních prvků *termínu* a *názvu* (respektive v širším pohledu terminologie a nomenklatury), které se běžně považují za synonyma. Podíváme-li se podrobněji na dodatek k citované definici termínu, zjistíme, že se nám zde pojmová jednoznačnost těchto synonym štěpí. *Název* není jen termín, ale označuje současně něco jiného. Podle citovaného článku se názvem v tomto případě rozumí označení „třídy věcí, např. názvy kysličníků“. Snad by bylo správnější říci, že názvem označujeme jednotlivé členy uvnitř této třídy. Srovnej: *kysličníky* = termín pro označení třídy; *kysličník dusný*, *kysličník dusnatý*, *kysličník dusičitý* atd. = názvy pro jednotlivé sloučeniny uvnitř třídy kysličníků. V posledním odstavci citátu, kde nás článek seznamuje se strukturou různých slovních spojení, používaných v odborném jazyce společensko-vědních i technických oborů, z nedostatku vhodných výrazů se operuje pojmem z jiné oblasti jazykovědy, pojmem obecnějším, pojmem širší platnosti. „Združené pomenování“ je výraz onomaziologický, je-li použit v oblasti terminologie, nevyjadřuje přesně obsahovou (věcnou) stránku myšleného pojmu, poněvadž zahrnuje jakékoliv (nikoliv jen terminologické) jazykové pojmenování vyjádřené více než jedním slovem. Podle našeho názoru by zde bylo vhodné použít výrazu *víceslovné terminologické pojmenování*.

Čím však je potom vymezena obsahová (věcná) stránka — „pojmový obsah“ — termínu a názvu? Definice obou výrazů jsou většinou nedostatečné hlavně z hlediska vymezení jejich druhového rozdílu (*species*). Jejich synonymitu jednoznačně vylučuje (bohužel bez bližšího zdůvodnění) jedině *Толковый словарь русского языка*,⁸ kde se dovídáme: „Терминология — это совокупность терминов какой-нибудь области. Грамматическая терминология, философская терминология.“ „Номенклатура — это совокупность употребляемых в какой-нибудь специальности названий. Номенклатура медицинская, номенклатура географическая, номенклатура телеграфная и т.д.“ Není-li *terminologie* a *nomenklatura* synonymem, nemůže jím být ani jejich elementární pracovní jednotka *termín* a *název*. Z hlediska frekvence obou výrazů v terminologii terminologie i v běžném jazyce převažuje výraz *termín*, přestože, vnikneme-li do podstaty věci, mělo by tomu být naopak. Jenže i *Толковый словарь русского языка* definuje jen *termín* — *terminus*, který v latině označuje hranici, mez. I pouhý překlad slova *terminus* dává tušit, že nelze ztotožňovat výraz, který je vymezením něčeho, s výrazem, který je označením něčeho. Nahlédneme-li

⁸ *Толковый словарь русского языка* под ред. Д. Н. Ушакова, Москва 1935.

do anatomické nomenklatury, kterou je možno považovat ve srovnání s jinými za nejstarší a nejpracovanější, zjistíme, že slova označená *termini (termini situm et directionem partium corporis indicantes, termini ad membra spectantes, termini generales)* jsou jakýmsi úvodem k anatomické nomenklatuře a tvoří minimální množství (které se však úzce přimyká k vlastnímu předmětu anatomie) — hlavní masu naopak představují *názvy (nomina anatomica)*. *Os, ossis*, f. je tedy termín (stejně jako *strom, květina, pestík* v botanice, *hora, město, moře* v zeměpise, *redukce, flexe, sloveso* v jazykovědě atd. Sem patří také terminologická pojmenování označující třídy předmětů jako např. *kysličníky, savci, listnaté stromy* atd.) a *femur, os occipitale* jsou názvy (stejně jako *Praha, Černé moře, jirina, fialka, vlaštovka, redukce neprůzvučných samohlásek v ruštině* atd.). Vždyť ale všechny uvedené výrazy — *os, femur, os occipitale* — označují anatomické pojmy. Použijeme-li slov O. Weinbergra a O. Zicha z jejich *Logiky pro právníky*, „určitá potíž tkví v tom, že pojem se chápe někdy ve smyslu všech společných vlastností designátů (tj. jednotlivých předmětů tvořících rozsah pojmu — L.B.), někdy ve smyslu souhrnu určujících vlastností (tj. charakteristických vlastností jednoho určitého předmětu nebo jevu — L.B.).“⁹ Jinými slovy řečeno: Jelikož každý znak pojmu je možno myslit také samostatně, jde rovněž o pojem. Na základě všeho doposud uvedeného můžeme říci, že termíny se přimykají k obsahové stránce pojmu, názvy by mohly být příkladem demonstrace rozsahu pojmu. Např. obsah pojmu *organ* můžeme vyjádřit definicí: „Орган — это часть животного организма с особыми функциями и структурой.“¹⁰ Rozsah téhož pojmu by obsáhl významy jako *ledvina, žaludek, oko* atd. A. A. Reformatskij píše, že termíny souvisí s pojmovou stránkou abstrahovaných příznaků předmětu, jevu, procesu nebo vztahu objektivní skutečnosti. „Термины связаны понятиями науки, они для каждой науки (в каком-то ее едином направлении) исчислимы и принудительно связаны с понятиями данной науки, так как словесно отражают систему понятий данной науки.“¹¹ V termínech jakožto jazykových pojmenováních zachycujeme podstatné vlastnosti nových poznatků-pojmů, formulujeme zobecnění a abstrakce atd. „Что касается номенклатуры,“ píše G. O. Vinokur,

⁹ O. Weinberger—O. Zich, *Logika, učebnice pro právníky*, Praha, SPN 1964, 32.

¹⁰ Большая медицинская энциклопедия, Москва.

¹¹ A. A. Реформатский, Что такое термины терминология, сб. Вопросы терминологии, Москва 1961, 49.

„то, в отличие от терминологии, под ней следует понимать систему совершенно абстрактных и условных символов, единственное назначение которой состоит в том, чтобы дать максимально удобные с практической точки зрения средства для обозначения предметов, вещей без прямого отношения к потребностям теоретической мысли, оперирующей этими вещами.“¹² V názvech více převažuje nominativní charakter slova. Do této kategorie patří i neslovní výrazy užívané v odborném textu s přesně vymezeným významem, tj. zkratky, značky aj. V takových případech je název dán pouze aktem označení, neudává vlastnosti označovaného předmětu. Podle A. A. Reformatského „Номенклатура — это перечисление онтологического инвентаря данной науки. Она неисчислима, хотя и сопряжена с понятиями, но более номинативна.“¹³ A. A. Reformatский demonstruje své myšlenky o terminologii a nomenklatuře na materiálu z oblasti botaniky a geografie, kde obzvláště jasně vystupuje (zejména v ruštině) nominativní charakter názvů, v zeměpise navíc potvrzený používáním velkého písmene. (Velké písmeno se však nemůže nikdy stát rozhodujícím faktorem při stanovení rozdílu mezi termínem a názvem — psaní velkého písmene je totiž věcí úmluvy, která se konec konců v různých jazycích rozchází, viz psaní příslušníků národností v češtině a v ruštině.) Problém přesného rozlišení obou pojmů je také ztížen tím, že jejich vzájemný číselný poměr je v různých oborech různý. Například v technických oborech už tak rozsáhlá oblast názvů zvyšuje ještě svůj náskok v poměru k počtu termínů. Naopak v oborech společenských (filosofie logika, gramatika, matematika...) se mění vzájemný poměr obou skupin ve prospěch termínů, i když oblast názvů zůstává stále ještě bohatou.

Na závěr několik definic, jejichž snahou i cílem je dát resume problematiky terminologie terminologie, podávané v tomto článku.

Terminologické pojmenování je pojmenovací jednotka, která má vzhledem k sdělovacím potřebám odborné oblasti, v níž se jí užívá, specificky vymezený význam.¹⁴ Terminologické pojmenování může být jednoslovné nebo víceslovné (sdružené).

Termín je terminologické pojmenování, které se úzce přimyká

¹² Г. О. Винокур, О некоторых явлениях словообразования в русской технической литературе, Труды Московского института истории, философии и литературы, т. в. Сб. статей по языкознанию, 8.

¹³ А. А. Реформатский, Что такое термин и терминология, сб. Вопросы терминологии, Москва 1961, 49.

¹⁴ К. Hausenblas, *K specifickým rysům odborné terminologie*, sb. Problémy marxistické jazykovědy, Praha 1962, 248.

k pojmové stránce abstrahovaných příznaků předmětu, jevu, procesu nebo vztahu objektivní skutečnosti a odráží společné vlastnosti designátů (tj. předmětů), jež určují rozsah pojmu.

Název je terminologické pojmenování, v němž se odráží souhrn určujících vlastností jednoho určitého předmětu, jevu, procesu nebo vztahu objektivní skutečnosti, nebo neslovní označení předmětů (zkratky, značky atd.), které má v dané vědní oblasti přesně vymezený význam.

Schematické znázornění problematiky na materiálu z oblasti medicíny by vypadalo asi takto:

Termín

(terminologie):

Název (nomenklatura):

vena	arteria lacrimalis, aorta	Rh-factor
organon	organon visus, larynx	vitamin A
nervus	nervus acusticus	EEG
operatio	gastrectomia, sectio caesarea	tbc
morbus	anaemia, morbus Basedowi	digitus I—V
modus explorandi	palpatio	LU
medicamentum	unguentum glycerini, codeinum	ATP

terminologické pojmenování
(terminologická lexika)

JEŠTĚ K PRADELNĚ ZELENINY

Oldřich U l i č n ý

V 3. čísle letošního ročníku Naší řeči píše na s. 182—184 J. Krasnická o pojmenování místností, v nichž se v různých průmyslových odvětvích materiál zbavuje nečistot praním. K širšímu pohledu přivedl autorku dotaz, jak se má taková místnost nazývat v odvětví zpracujícím brambory „ve velkém, průmyslově“. Odpovídali jsme na podobný dotaz před časem v Čs. terminologickém časopise (II, 1963, s. 305—306; přesně šlo o zpracování brambor a zeleniny pro maloobchodní prodej, bez výhledu dalšího skladování). Došli jsme tehdy k závěru, že nejhodnější název provozovny je *prádelna zeleniny*, a za-

mítli jsme název *prárna* jako neproduktivně tvořený. J. Krasnická však náš příspěvek přehlédla a došla k závěru, že název *prárna* je „z probíraných možností... nejvhodnější“ (s. 184), aniž se s odlišným názorem polemicky vyrovnala. Domníváme se, že věc nyní vyžaduje dalšího osvětlení, hlubšího rozboru a přezkoumání některých tvrzení J. Krasnické.

Hledisko utvářenosti jednotlivých navrhovaných slov s v článku J. Krasnické uplatňuje jen v omezené míře. Proto se proti přijetí prvního navrhovaného termínu, *perna*, volí nepodstatný argument: slovo *perna* by bylo homonymní s nářečním označením části stodoly. Tento důvod je zanedbatelný proto, že (1) homonymní slovo je nespisovné a jako nářeční je omezeno jen na jistou (malou) část území, a že (2) sám jeho význam »oddělení stodoly po stranách mlatu« spolu se slovem »stodola« začíná se stávat v životě vesnice i v zemědělské terminologii stále méně potřebným. Sklizeň obilí se v zemědělských družstvech i státních statcích provádí kombajny a i obilí sklizené samovazači se vesměs mlátí na poli. Sláma se skladuje většinou ve stozích, zemědělské stroje se shromažďují ve skladištích. Staré stodoly dřívějších soukromě hospodařících zemědělců ponejvíce chátrají, novější se přestavují na obytné jednotky nebo slouží jako hospodářské budovy či garáže.

Důvody, proč odmítáme termín *perna*, jsou jiného rázu. Přímělem vytvoření tohoto slova se sice vyšlo od jedné z neproduktivnějších přípon, jimiž se tvoří obecná jména místní, zvl. názvy místností, a to od přípony *-na*, avšak jak autorka sama konstatuje, odvozovacím základem je přítomný kmen slovesa *pere*. Se základem slovesným se přípona *-na* spojuje méně často než se základem jmenným, zato se však pravidelně omezuje na slovesný kmen minulý. Prokazatelné je to u substantiv odvozených od sloves šesté skupiny,¹ např. *ubytovna*, *studovna*, *rozdělovna* aj., kde rozdíl mezi kmenem minulým a přítomným je evidentní. Způsob tvoření těchto substantiv lze považovat za kritérium pro identifikaci kmene u slovesných základů těch tříd a skupin, u nichž kmen přítomný a minulý jsou totožné. Využití přítomného kmene slovesa *pere* k tvoření substantiva příponou *-na* by tedy bylo ojedinělé, nesystémové, a to je také důvod, proč slovo *perna* jako neústrojně tvořené odmítáme.

¹ Termínů *skupina*, *třída* užíváme v souhlase s Českou mluvnici B. Havránka a A. Jedličky, 1960, I. vyd., s. 233 n.

Slovotvorným modelem názvu *perna* se mohlo stát slovo *herna*, a to na základě shody sloves *prát* a *hrát* v minulých tvarech (srov. naše vysvětlení v ČSTČ II, s. 306). Substantivum *herna* však není tvořeno od slovesného, nýbrž od jmenného základu (srov. *herní plán* = plán hry $\times$ *hrací hodiny* = hodiny, které hrají). V této souvislosti se zdá, že slovo *perna* je mechanickou napodobeninou podoby *herna*; budiž považováno za pouhé konstatování, že *perna* jako název místnosti, kde se pere, připomíná některé slovotvorné pokusy J. V. Pohla.

Druhý navrhovaný termín, *prárna*, splňuje již více požadavků na ústrojně tvoření nového slova odvozováním, i když tvoření substantiv příponou *-árna* je v dnešním spisovném jazyce méně obvyklé (v nespisovném, zvl. expresivním vyjadřování pak zcela převažují základy substantivní — např. *cvokárna*, *fízlárna* aj.)²

O povaze přípony *-árna* není dnes celkem sporů. Její vznik z přípon *-ář* a *-na* se uznává, avšak ze synchronního hlediska se považuje za příponu jednotnou.³ Připojuje se i ve spisovném jazyce častěji k základům jmenným, při odvozování od základů slovesných je produktivní u sloves 5. skupiny. Sloveso *prát* patří sice do první třídy slovesné, to však není za záva-

² Fr. Daneš v jazykovém koutku Literárních novin, r. 1958, č. 44, uvádí, že Příruční slovník jazyka českého zaznamenává okolo 300 slov tvořených příponou *-árna*; vzhledem k velké produktivnosti odvozování touto příponou je jejich počet dnes již jistě vyšší. Produkce takto odvozených substantiv je zvláště velká na jedné straně v odborném a na straně druhé v nespisovném vyjadřování; to pak vede často k odsuzování všech substantiv tvořených příponou *-árna*. Přes námítky některých konzervativnějších uživatelů jazyka však ve spisovném jazyce existuje např. *bramborárna* — slov. *zemiakáreň* — („vyslovují se obavy, že se zanedlouho objeví ještě *sazkárna*, *sportkárna*, *bramborárna*...“, cit. jazykový koutek Fr. Daneše), a to v odborné terminologii zemědělskotechnologické dokonce již dosti dlouho (toto slovo uvádí např. již V. Vilikovský v *Zemědělské technologii* z r. 1927, PS jej nezaznamenává). Také ve slovenštině je produktivita odvozování příponou *-áreň/-iareň* značná, např. *husiareň*, *kačičiareň*, *morčiareň* aj. (srov. Jazyková poradňa II, 1960, s. 110).

³ Pokud se v současné (slovenské) jazykovědné praxi vyskytly snahy vykládat obě části přípony jednotlivě, je to jen z důvodů pravopisných a z hlediska potřeb školské metodiky (J. Mistrik, *Jazykové okienko*, Slovenský jazyk a literatúra v škole IV, 1958, s. 32).

du,⁴ protože se odvozování příponou *-árna* veskrze děje, podobně jako u přípony *-na*, od slovesného kmene minulého (prokazatelně opět u některých sloves první třídy, např. *řezárna*, *vazárna*, nespis. *mazárna*, hutn. zast. *tlukárna*). Souhrnně je možno zřetel k odvozovacím základům při odvozování substantiv příponami *-na*, *-árna*, *-ovna*⁵ vyjádřit touto stupnicí produktivnosti:

přípona	pořadí produktivity odvozovacích základů			
<i>-na</i> ⁶	1. jmenný,	2. slovesný	6. skup.,	3. ostatní slovesné
<i>-árna</i>	1. jmenný,	2. slovesný	5. skup.,	3. ostatní slovesné
<i>-ovna</i>	jen jmenný			

Námítky proti novému slovu *prárna* jsou podle našeho názoru motivovány v prvé řadě esteticky: skupina hlásek *prárn-* není efonická, a i když jde o odborný termín, neměla by být efonie zvukové formy nově tvořeného slova podceňována. Důležitější a základní je ovšem zpětný pohled na utváření nového slova, jeho slovtvorná analýza. Odvozovacím základem slova *prárna* není kořen *pr-*, nýbrž kmen minulý *prá-* (*pra-*), který se objevuje v odvozených substantivech *prádlo*, *pračka*, *praní*, adj. *prací* aj. Protože se však zároveň velmi zřetelně

⁴ V tom korigujeme svůj dřívější názor z ČSTČ II, s. 305–306, i když se nám podařilo zjistit jen několik slovesných základů první třídy schopných spojení s příponou *-árna* (viz dále). Ojedinele se setkáváme i se slovy odvozenými od slovesných základů jiných slovesných skupin, např. *kynárna*, *sušárna*, *sazárna*.

⁵ Jde samozřejmě o příponu *-ovna* vzniklou z adjektivní přípony *-ový* a substantivní *-na* (*nářařovna*, *strojovna*, *sladovna* aj.).

⁶ Produktivita odvozování od základů jmenných vynikne zejména u dvojice *barevna* – *barvírna*. Fr. Trávníček v Hostu do domu 1961, s. 232 vcelku správně poukazuje na to, že název závodu nebo místnosti je odvozen od činnosti (*barvit*), nikoli od názvu látky (*barva*), a označuje název *barevna* za nesprávný. Slovník spisovného jazyka českého však uvádí obě podoby jako plně spisovná synonyma; zdá se dokonce, že synonymity se využívá i funkčně: název *barevna* se ujímá při průmyslovém barvení látek, název *barvírna* při barvení oděvů.

vyděljuje odvozovací přípona *-árna*, je výsledkem analýzy závěr, že na *-á-* je tzv. morfémový uzel;⁷ autorka ostatně sama počítá „s překrýváním kmenové a příponové samohlásky *a*“ (s. 184). Umělé vytvoření takového morfémového uzlu bylo by však ojedinělé zvláště proto, že jde o samohlásky; ve všech případech, které M. Dokulil v c. d. uvádí, je morfémový uzel na souhláске. Ve smyslu Dokulilových výkladů by bylo nutné chápat *-á-* jako foném společný základu *prá-* i příponě *-árna*. Protože se však souvislost slova *prárna* s řadou ostatních uvedených deverbativ pocituje velmi silně, konkuruje v podvědomé dekompozici dělení na silně uvědomovaný základ *prá-* (čímž se vyděljuje neexistující přípona *-rna*) běžnějšímu dělení „odzadu“, zařazujícímu slovo do velmi produktivního derivačního typu s příponou *-árna*; tím se však zase vyděljuje nijak — ze synchronního hlediska — nekoordinovaný slovesný základ *pr-*. To je podle našeho názoru hlavní důvod, proč je třeba termín *prárna* odmítnout.

Únosnost termínu *prádelna* jsme zdůrazňovali už ve svém citovaném článku. Zbývá jen dodat, že J. Krasnická si odporuje, když po (nepřesném) tvrzení, že v hornické a hutnické terminologii se užívá slova *prádelna*,⁸ dochází k závěru, že slovo *prádelna* „není vhodné k speciálnějšímu označení přeneseném u“ (s. 183, podtrženo námi). Výraz *prádlo*, příp. nespis. *prádelna* je v hornické terminologii také označením přeneseným, a přesto se s ním v daném oboru pracuje velmi dobře: je dokonce vhodným produktivním základem odvozovacím (*prádelnost uhlí*, *prádlovina*) i základem pro terminologická sousloví (12 sousloví typu *koksárenské prádlo* v Hornickém slovníku terminologickém). Jestliže tedy v hornickém názvosloví přenesení pojmenování vyhovuje, nevidíme důvod pro jeho odmítání v oboru stejně vzdáleném oboru původnímu,

⁷ Srov. M. Dokulil, *Tvoření slov v češtině 1*, Praha 1962, s. 139.

⁸ V hornické terminologii se dnes užívá jen názvu *prádlo* (srov. *Hornický slovník terminologický*, 1961), termín *prádelna* je třeba hodnotit jako nespisovný (srov. např. V. Křístek, *Ostravská hornická mluva*, Praha 1956, s. 79). V hutnictví se technologie třídění a úpravy suroviny natolik změnila, že rozduřování práním se dnes používá jen v některých, technologicky podmíněných a vymezených případech. Termíny *prádelna* a *prádlo* uvádí ještě *Terminologický slovník hutnictví...* J. Hrabáka z r. 1907, nejnovější příručky ani *Slovník spisovného jazyka českého* však tento výraz nezaznamenávají.

zvláště když jiné navrhované názvy jsou z hlediska jazykového, příp. i estetického nevhodné.⁹

Není vyloučeno, že vývoj dá za pravdu J. Krasnické a název *prárna* se ujme v oboru zpracujícím brambory a zeleninu pro potřeby maloobchodu. (Jak jednoslovně nazvat tento obor? *Zeleninářství* je podle PS totožné se *zelinářstvím*; bylo by však jistě užitečné vyhradit tento termín pro označení oboru představovaného n. p. Zelenina.) Osudy četných neologismů svědčí o tom s dostatek, srov. např. výrazy *železobeton* nebo novější *velín*, které přes odmítání jazykovědců stále pronikají do odborného i publicistického vyjadřování. Snad se bude slovo *prárna*, bude-li jednou v budoucnu akceptováno, po jistou dobu hodnotit jako slovo nespisovné, slangové. Neexistují však objektivní podmínky pro jeho proniknutí nebo zavedení do jiných oborů, např. cukrovarnictví, konzervářství, papírenství, barvířství aj., jak to navrhuje J. Krasnická. Autorka se domnívá, že nové pojmenování by mohlo proniknout do různých průmyslových odvětví a sloužit jako jednotné pojmenování místnosti, v níž se materiál pere. Sama však je nucena na jiném místě konstatovat, že „... v cukrovarnictví je místo, kde se řepa pere, *řepník*“ (s. 183). Dá se proto těžko předpokládat, že by se tento vžitý název (uvádí ho rovněž Vilikovský v cit. práci z r. 1927) měnil.¹⁰ Odpovídajícího termínu hornického a hutnického jsme se dotkli již výše, ale i zde je název *prádlo*, příp. *úpravna* apod. terminologicky kodifikován. V papírenství se pro soubor místností, v nichž se buničina pere a zároveň třídí, používá nespisovného názvu *separace*. V ostatních autorkou vyjmenovaných oborech se potřeba zvláštního názvu fundovaného slovesem *prát* nepocituje, a to buď proto, že v místnosti (prostoře) se děje více různých procesů zároveň, nebo proto, že zvláštní místnost pro praní neexistuje. Věc komplikuje i to, že praním se vždy neoznačuje zbavování od nečistoty vodou, nýbrž např. i preparování v silně kyselém

⁹ Pro slovenštinu je vodítkem dodatek redakce k našemu cit. článku v II. ročníku ČSTČ, navrhuje termín *práčovna zeleniny*.

¹⁰ *Příruční slovník jazyka českého* uvádí, že *řepník* je „část cukrovarské budovy, odkud se řepa dopravuje do praček“ (podtrženo námi). Tato formulace je nepřesná, pračka je součástí řepníku, jak ukazuje např. M. Drachovská-Šimanová a kol. v *Základech cukrovarnictví II*, 1957, s. 13: řepa se „... proudem vody dopravuje do řepníku k řepní pračce... plavicími kanály...“.

papírenství	různé druhy praní, <i>propírání, vypírání; třídění, separace</i>	<i>pračka, prací ho- landr, též např. difúzní stanice</i> aj.	soubor místnosti s nespis. názvem <i>separace</i>	pochoď a různé činnosti jsou kom- binovány a navzá- jem spjaty;
barvířství	<i>barvení oděvů</i>	<i>prací stroj</i> čistič stroj; různé speciální ná- zvy, v bavlnářství např. i <i>bělidlo</i> <i>řepní pračka;</i>	<i>barvírna</i>	různé stroje v jed- né místnosti;
cukrovárnictví	<i>barvení látek</i>		<i>barevna</i>	látky se nejdříve vyperou a pak se v <i>témže</i> stroji barví; v řepníku více zaří- zení, např. <i>řepné</i> <i>kolo, váha</i> aj.;
lihovárnictví	<i>praní, separace</i>	<i>pračka</i>	—	praní i v jiném vý- znamu než „čistění vodou“;
silážování brambor	<i>praní</i>	<i>pračka</i> (i jako sou- část pařící kolony)	—	vypraný materiál plynule přechází — často v <i>témže</i> stro- ji — k jiné činnosti;
konzervování zeleniny a ovoce	<i>praní</i>	<i>pračka</i> (i jako sou- část speciál- ních strojů)	—	praní je samozřej- mou součástí kon- zervace („Plodiny se jako obvykle vype- rou...“ V. Kyz- link, <i>Konzervace</i> <i>potravín</i> , Praha 1954, s. 186);
hornictví	<i>praní, rozdrůžování</i> aj.	<i>rozdrůžovač, sepa- rátor</i> (nespis.)	<i>prádlo, úpravna, prádelna</i> (nespis.)	praní v přeneseném významu, jde o od- dělení nežádoucích částí materiálu;
hutnictví	<i>třídění, rozdrůžo- vání, praní</i> (ome- zeně)	<i>buňbová pračka, prací buben, prací žlab, magnetický separátor</i> aj.	<i>rudná úpravna, tří- dírna; zast. nespis. prádelna, prádlo</i>	praní rud jen v omezeném počtu případů daném technickým zřeteli; rozdrůžování jinak hlavně jinými po- stupy

lázni (lihovarnictví). Složitou situaci zachycuje připojená tabulka (všechny údaje v ní je nutno chápat rámcově, v jednotlivých závodech se mohou vyskytnout odchylky).

Shrnujeme: Názvy *perna* a *prárna* pro označení místnosti v níž se pere zelenina a brambory pro potřeby maloobchodního prodeje, považujeme za nesprávně tvořené a dáváme přednost názvu *prádelna zeleniny*. Pro rozšíření termínu *prárna* do jiných průmyslových odvětví, např. papírenství, barvířství, cukrovarnictví, konzervárenství aj., neexistují žádné reálné předpoklady.

Z P R Á V Y A P O S U D K Y

ŠTVRTÉ ZASADANIE MEDZINÁRODNEJ TERMINOLOGICKEJ KOMISIE

Medzinárodná terminologická komisia ako orgán Medzinárodného komitétu slavistov pre koordináciu jazykovednej terminológie v slovanských jazykoch mala už svoje štvrté pracovné zasadanie, a to v Lubľane v dňoch 25. – 30. mája 1964.

Cieľom tohto zasadania bolo podrobnejšie posúdiť niektoré dôležité kapitoly z pripravovaného porovnávacieho slovníka základnej jazykovednej terminológie. Preto aj prednesené referáty boli zamerané na problematiku týchto vybraných kapitol a tvorili tak solídny základ pre všestranné posúdenie ich pojmovej i terminologickej stránky.

A. Jedlička v referáte *Termíny z oblasti teórie spisovného jazyka* upozornil na nejednotné chápanie takých pojmov, ako je *spisovný jazyk*, *kultúrny jazyk*, *literárny jazyk*, *ústny – písaný jazyk*, na nejednotnosť v rozlišovaní štýlov. Táto nejednotnosť je vyvolaná i rozličnými tradíciami v jazykovede jednotlivých slovanských národov, preto bude treba veľmi opatrne vyberať ekvivalenty v jednotlivých slovanských jazykoch. Diskusia sa sústredila najmä na hľadanie princípov pre unifikáciu pojmov z tejto oblasti.

K. Hausenblas predniesol referát *Súčasný stav pojmového a terminologického systému štylistiky*. Svoj návrh na pojmový systém vhodne oprel o základné pojmy teórie komunikácie a ukázal, že štylistika sa má zaoberať predovšetkým výskumom podmienok komunikačného aktu (najmä štýlotvorných faktorov). Ďalej zdôraznil, že štylistika je komplementárna so všeobecnou jazykovednou systematikou. J. Horecký v svojich poznámkach o terminológii matematickej jazykovedy osvetlil niekoľko základných otázok: čo patrí do terminológie nových smerov v jazykovede, ako vznikajú nové pojmy a termíny v matematickej jazykovede, aké majú formálne vlastnosti nové termíny a ako sa prejavuje ich vzťah k inojazyčným termínom.

Všetky tri spomenuté referáty boli vlastne výkladom k príslušným kapitolám Porovnávacieho slovníka a úvodom k ich posúdeniu. Preto je prirodzené, že ich predniesli naši jazykovedci, ktorí sa zúčastnili na príprave návrhu terminológie.

Rozbor terminológie slovesného vidu bol zase naopak zverený dvom jazykovedcom z neslovanských krajín, aby sa tak uplatnil nový pohľad na problematiku vidu. Zaoberali sa ňou jednak V. Vasčenko v referáte *Terminológia slovesného vidu v ruskej jazykovede* a R. Růžička v re-

feráte *Terminológia slovesného vidu v neslovanských jazykoch*. Obidvaja referenti priniesli množstvo dokladov na pomenovanie jednotlivých pojmov v náuke o vide a podrobili ich všestrannému rozboru. V diskusii sa ukázalo, že v tejto oblasti je zbytočne veľa termínov, ale že pred unifikáciou terminológie vidov bude treba predovšetkým zjednotiť koncepcie súčasných autorov.

D. Brozovič upozornil na terminologickú infláciu, na hybridný ráz i na nejednotné teoretické východisko v terminológii dištinktívnych príznakov.

Ďalšie tri referáty sa netýkali tak tesne problematiky Porovnávacieho slovníka, lebo osvetľovali stav jazykovednej terminológie v jednotlivých jazykoch.

R. Kolarič v prednáške *Problematika novšej slovinskej gramatickej terminológie* upozornil najmä na dvojkoľajnosť školskej a vedeckej jazykovednej terminológie, na otázku poslovinčovania medzinárodných termínov a na značnú nejednotnosť v používaní nových jazykovedných termínov. Zdôraznil, že keď sa v ostatných vedných odboroch dáva prednosť motivovaným termínom, nemôže to byť ináč ani v jazykovede.

A. Vidoeski predniesol referát *Vývoj a problematika makedónskej jazykovednej terminológie*. Poukázal na prirodzenú nejednotnosť a variabilnosť vznikajúcej makedónskej terminológie, na časté kalkovanie zo srbskej terminológie a uviedol niektoré špecifické makedónske termíny.

P. Garde prečítal prednášku *Jazykovedná terminológia slovanských jazykov v porovnaní s francúzskou terminológiou*. Vyšiel zo špeciálnych spoločensko-historických podmienok pre utváranie francúzskej jazykovednej terminológie, upozornil na prevahu nemotivovaných termínov v dôsledku malého rozvitia odvodzovania slov vo francúzštine a poukázal i na výrazne individualistickú terminológiu niektorých francúzskych jazykovedcov.

Všetky referáty prednesené na Ťubľanskom zasadaní budú uverejnené v druhom zväzku sborníka *Slovanska terminologija*. V tomto sborníku sa okrem toho budú publikovať porovnávacie štúdie o vzájomnom vzťahu pojmov a termínov jednotlivých smerov i význačných jazykovedcov, zásadná štúdia o koncepcii Porovnávacieho slovníka a bibliografia prác o jazykovednej terminológii.

Na záverečnom zasadaní sa prijali niektoré organizačné opatrenia, ktoré majú zabezpečiť vydanie Porovnávacieho slovníka základnej jazykovednej terminológie (napr. doplnenie o chýbajúce ekvivalenty v jednotlivých slovanských jazykoch, doplnenie o francúzske ekvivalenty, redakčné spracovanie), a rozhodlo sa usporiadať piate pracovné zasadanie komisie roku 1965 v Bratislave.

Ján Horecký

Slovenská akadémia vied vydala terminologickú príručku, podávajúci slovenské i české názvosloví prístrojové, očné a fyziologické optiky; terminologie jiných optických oborů byla pojata do příručky jen potud, pokud se týká přístrojových aplikací. Knižka o 50 stranách vznikla prací komise pro optickou terminologii při Ústavu slovenského jazyka SAV pod vedením RNDr. Jaromíra Hajdy. Terminologický materiál pojatý do příručky je uspořádán abecedně podle znění slovenského termínu. Za slovenským zněním následuje české znění a stručná definice.

Publikace vyplňuje vážnou mezeru v naší odborné literatuře. Dosavadní pokusy o vypracování a vydání optické terminologie skončily vždycky jen částečným úspěchem, a tak můžeme s uspokojením konstatovat, že se konečně dostává do rukou čtenářů příručka obsahující aspoň nejběžnější termíny prakticky orientované optiky.

Uspořádání i provedení nás opravňuje k závěru, že příručka splní svůj úkol. Narážíme ovšem také na závady (v této recenzi se zmiňujeme o českých názvech). Je pochopitelné, že se v příručce, tištěné na Slovensku některé české termíny nevhodně přizpůsobily slovenskému znění. Tak čteme v knižce „prevracející“, „blízky bod“, „sekundární barevná chyba“, „širokouhlý objektív“, „širokouhlý okulár“, „apertúra“, „vyžarování“. Tisková chyba objevila „Fermantův princip“. Vcelku je však takových nedopatření málo. Ojedinele se autoři dostávají do konfliktu s Pravidly českého pravopisu (1957). Piší „difúze světla“ ve shodě s Pravidly, ale „difuzní lom“ a „difuzní odraz“, což odpovídá běžné výslovnosti, ale odporuje Pravidlům.

Pokud se týče termínů samých, je třeba se zmínit o některých správných rozhodnutích. Předně je tu *objektový mikrometr* místo zhusta používaného, ale nesprávně tvořeného termínu „objektivní mikrometr“. Je také dobré, že autoři uvádějí vedle termínu *expozice* i termín *osvit*, který se již vžil v praxi.

Dále je správné, že neuvádějí termín „mikroobjektív“, který občas čteme a slyšíme. Stanovisko autorů ke spojení *mikroskopický objektív* se nedá podle příručky zjistit; ani vhodnější termín *mikroskopový objektív* se tam nevyskytuje. Některé termíny se však zbytečně odchyľují od zvyklosti. Naprosto nepodložené je označení *daleký bod* pro punctum remotum; všeobecně se používá termínu *vzdálený bod*. Někde autoři potlačují užívaná spojení. Proti slovenskému *rozptylná šošovka* = *rozptylka* stojí český termín *rozptylka*, ačkoli se označení *rozptylná čočka* také běžně používá. Stejně je třeba vedle označení *sdrúžené body* a *sdrúžené přímky* připustit také *konjugované body* a *konjugované přímky*, zvláště když se v dalším řádku píše *konjugované roviny*. Spojení *mohutnosť čočky* by se

si však treba uvedomiť, že výskum a zachytenie poľovníckeho slangu, na ktorý sú poľovníci právom hrdí, je jedna vec a usporiadanie odborného poľovníckeho názvoslovia je vec druhá, značne odlišná.

Z materiálu, ktorý komisia doteraz spracovala, je zrejmé, že sa pri revízii a ustaľovaní termínov berú do úvahy isté teoretické princípy. Osobitne treba vyzdvihnúť uplatňovanie požiadavky systémovosti, čo je obzvlášť zreteľné pri novom názvosloví rohov a parohov.

Už pri utváraní starších názvov tejto časti poľovníckeho názvoslovia vychádzalo sa z analógie, ktorú umožňuje botanické názvoslovie: parohy jelenej a srnčej zveri sa istým spôsobom podobajú na strom. (Porov. k tomu výrazy *parohy sú krásne rozvetvené, parohy sú rozkonárené.*) Nedostatkom staršej poľovníckej terminológie je, že sa tejto analógii nepridržala dosť dôsledne. V novom návrhu sa tento nedostatok odstraňuje a okrem toho sa staršie alebo nevyhovujúce termíny nahrádzajú takými pomenovaniami, ktoré sa už dávnejšie ustálili alebo opravili v botanike, t. j. v disciplíne, z ktorej sa preberajú niektoré termíny do názvoslovia rohov a parohov. Namiesto staršieho termínu „lodyha“ (tento termín sa už dávnejšie zmenil aj v botanike) ustaľuje sa aj v poľovníckom názvosloví termín *kmeň*. Týmto termínom sa rozumie základná os parohu vyrastajúca na pučniciach jelenej, danielej a srnčej zveri. Spodná, hrubšia časť kmeňa parohu od ružice po prvú vetvu sa nazýva rovnako ako dosiaľ *peň*. Zmenil sa však názov výhonku parožia vyrastajúceho z kmeňa. Namiesto významovo nepriezračného názvu „výsada“ ustaľuje sa termín *vetva*, ktorý lepšie zapadá do sústavy názvoslovia rohov a parohov nielen tým, že ide o tesnejšie primknutie k analógii z botanického názvoslovia, ale najmä tým, že sa pomocou diferencujúcich prvkov utvorili od neho ďalšie vhodné systémové pomenovania. Vidno to dobre z termínov *stredná vetva* (namiesto doterajšieho „operák“), *vlčia vetva* (namiesto nepriezračného „vlčnik“), *predná vetva* a *zadná vetva*. Pravda, motivovanosť termínu *vlčia vetva* oproti „vlčnik“ nie je o nič zreteľnejšia. Porovnaním paralelného zoskupenia doteraz používaných názvov a názvov nových si veľmi ľahko ozrejmime nesústavnosť starších základných pomenovaní rohov a parohov a logicky i slovotvorne odôvodnený súbor nových názvov:

staré názvy	nové názvy
<i>lodyha</i>	<i>kmeň</i>
<i>peň</i>	<i>peň</i>
<i>výsada</i>	<i>vetva</i>
<i>operák</i>	<i>stredná vetva</i>
<i>predná vetva</i>	<i>predná vetva</i>
<i>zadná vetva</i>	<i>zadná vetva</i>
<i>vlčnik</i>	<i>vlčia vetva</i>

vrchol kmeňa
hrot vetvy
puk
pučnica

vrchol kmeňa
vrchol vetvy
puk
pučnica

Za užitočné a správne treba pokladať aj ďalšie zásahy do tohto okruhu termínov. Pre vetvu nad ružicou parohu jeleňa a daniela používal sa dosiaľ názov „očník“, teraz sa ustalaže termín *očnica*. Pre vetvu na parohu jeleňa medzi očnicou a strednou vetvou ustalaže sa názov *nadočnica* namiesto doterajšieho „nadočník“. Pre takéto riešenie je opora v gramatickom rode základného termínu, s ktorým pozmenené termíny vecne súvisia. Z tých istých dôvodov ustalaže sa pre vencovite rozšírenú spodnú časť kmeňa parožia namiesto doterajšieho názvu „ruža“ názov *ružica*. (Porov.: staršie „očník“, „nadočník“, „ruža“ – nové *očnica*, *nadočnica*, *ružica*.)

Vhodný a dobre motivovaný je aj názov jeleňa (srnca, daniela) s ihlicovitými nerozvetvenými kmeňmi. Takýto jeleň (srnec, daniel) sa dosiaľ nazýval „špicíak“ alebo „hroták“. Pri hľadaní výstižnejšieho termínu sa vzal za základný motivačný znak fakt, že paroh takéhoto zvera má podobu ihlice. Tým je odôvodnená podoba *ihličiak*, ktorá sa zároveň organicky priraduje k jestvujúcemu pomenovaniu *vidliak*, označujúcemu jeleňa alebo srnca s vidlicovite rozvetveným kmeňom (t. j. s kmeňom s dvoma vetvami).

Dosiaľ sa vedie diskusia o pomenovaniach *gombičkár* a *paličkár*. Termínom *gombičkár* sa označuje srnec s nevyvinutými gombičkovými paroškami. Podľa náhľadu niektorých členov komisie to isté značí aj termín *paličkár*. Obidva termíny treba ešte overiť v literatúre, ale aj v úze poľovníkov a podľa toho sa zavedú do nového názvoslovia obidva termíny alebo len jeden.

Zrevidovali sa aj doterajšie názvy „perlenie“, „perlovanie“, označujúce perly, t. j. výrastky alebo hrbolčeky na paroži. Termíny „perlenie“, „perlovanie“ pociťovali sa ako neadekvátne, zarážala pri nich „dejovosť“, o ktorú v danom prípade vôbec nejde. Pomenovanie *perlovie*, ktoré komisia ustálila, možno pokladať za výstižné a dobre utvorené (porov. *stromovie*, *kórovie*, *parožie* ap.).

Informatívne poznámky o činnosti terminologickej komisie pri Slovenskom výbore Československého poľovníckeho sväzu ukazujú, že poľovnícke názvoslovie sa usporadúva uvážene a že sa pritom uplatňuje prevažne hľadisko systémové. Uvedené príklady sa na prvý pohľad zdajú ako radikálny zásah do jestvujúceho stavu. Treba však vidieť – náš materiál to koniec-koncov potvrdzuje –, že doterajšie základné poľovnícke názvoslovie trpelo nesystémovosťou, ale aj neustálenosťou.

Ivan Masár

V rokoch 1963 a 1964 vyšli vo Vydavateľstve Slovenskej akadémie vied dva zväzky Železničnej terminológie. Tieto terminologické slovníky spracovala Komisia pre železničnú terminológiu pri ÚSJ SAV za vedeckej redakcie dr. J. Horeckého. Ide o významné dielo, ktorého potreba sa počítať už dlhý čas. Celá železničná terminológia sa má postupne spracovať v sérii niekoľkých slovníkov.

O tom, s akými ťažkosťami v historickom vývoji zápasila slovenská železničná terminológia, dozvedáme sa v predhovore k prvému zväzku. O počiatkoch železničnej terminológie možno hovoriť so vznikom prvých železníc na našom území. Vtedy hegemonia maďarčiny ovládla aj túto oblasť, i keď sa sem-tam objavili záslužné pokusy o slovenskú železničnú terminológiu. Po vzniku prvej Československej republiky v prvých rokoch bolo v železničnej terminológii veľa chaotického a vtedy nesporným záslužným činom bolo vydanie Viestovho *Maďarsko-nemecko-slovenského železničného slovníka*. Tento slovník účinne zasiahol v spleti dovtedy používaných maďarsko-nemecko-česko-slovenských termínov. Slovník vychádzal v rokoch 1919–1924. Po tomto období vplyvom buržoáznych tendencií o nivelizovanie slovenčiny stagnovala akákoľvek činnosť v odbore slovenského železničného názvoslovía. Po oslobodení r. 1945 otvorili sa iné podmienky. Ukázali sa možnosti všestranného rozvoja železničnej techniky, železničného školstva aj železničnej literatúry. Tento prudký rozmach pri svojich pozitívnych stránkach zapríčiniť aj isté nedostatky; prejavila sa hlavne nejednotnosť termínov. Okrem toho tu zostávalo aj neblahé dedičstvo z minulosti. Takto vlastne dozrela potreba ustálenia železničného názvoslovía. Na túto prácu sa podujala spomenutá Komisia pre železničnú terminológiu pri Ústave slovenského jazyka. Komisia mala zložitú situáciu, keď pristupovala k tejto práci. I keď tu bola určitá tradícia, aj keď išlo o pomerne staré odvetvie, jednako tu bolo treba vytvoriť veľké množstvo pojmov a názvov. Komisia pritom musela prihliadať aj na existujúce platné predpisy. Výsledok jej práce je materaz zachytený v dvoch recenzovaných slovníkoch. *Železničná terminológia I* zachytáva názvoslovie návstenia a zabezpečovania a *Železničná terminológia II* termíny strojovej technickej prevádzky železníc.

Po informatívnych predhovoroch k 1. a 2. slovníku nasleduje súpis termínov. Termíny sú rozdelené systematicky do skupín a v 2. slovníku v rámci základných skupín sú ešte podskupiny. Prvý zväzok je pri mnohých termínoch vybavený aj názornými kresbami. Na konci systematického súpisu termínov je v oboch slovníkoch abecedný register.

K obsahu 1. zväzku nemožno vcelku nič namietat. Terminológia návstenia a zabezpečovania zahŕňa už aj mnohé termíny, ktoré sa týkajú moderných automatických zariadení, i keď ešte zostali bokom mnohé

termíny železničnej automatiky (diaľkového ovládania traťových úsekov). V 2. zväzku sa nám vidí otázna kapitolka Elektrodynamika (bolo by možné uvažovať aj o iných). Podľa našej mienky netreba ju začleňovať do železničnej terminológie, pretože ide o čisto elektrotechnické termíny (napr. *elektrický prúd, nulový vodič, magnetické pole, indukcia, voltmeter, napätie* atď.). Celkove sa nám zdá, že v 2. zväzku, ktorý sa zaoberá strojomou prevádzkou železníc, sa venovalo nepomerne viac pozornosti bežným starším typom vozidiel v porovnaní s modernými elektrickými a motorovými vozidlami. Do súpisu termínov mohli sa napr. pojať aj lokomotívy s hydraulickým prevodom sily. Dieselhydraulické lokomotívy sa vyrábajú v posledných rokoch aj u nás. V súčasnosti ide o popredia elektrifikácia železničných sietí, vznikajú elektrifikované medzinárodné magistrály, budujú sa jednokoľajnicové visuté železnice nielen v mestách, ale i v ťažkých terénoch, s čím súčasne ide moderná strojová technika. Na toto všetko bolo treba pamätať pri terminológii strojovej technickej prevádzky železníc.

Vo vydaných slovníčkoch celkove vidno úspešné zvládnutie pestrého terminologického materiálu. Ustálil sa celý rad nových pomenovaní (*vykoľajka, upozorňovadlo, postrk, predzvestník, predzvestidlo, označník, záporník, výpravka, spriahadlo, drôtovod, tlmivka, prídržný, tlačný, hrot-nica, hlásičnica, hlásičnicar, odrychlenie, predzváňáč, výžlabok, varník, výklz, pohrabač, odkvapnica, spalína* a mnohé iné). Je zaujímavé, že prevažná väčšina termínov obidvoch terminologických slovníčkov je domáceho pôvodu, utvorených z domácich slovotvorných fondov. Prevzatých slov je nepomerne malé percento, i to sú zväčša bežné termíny medzinárodného charakteru (*konzola, relé, induktor, agregát, centralizátor, kód, adhézia, entropia, iriadiácia, lubrikátor, reaktor, trakčný, izolovaný, regulačný* a pod.). Pri niektorých termínoch sa dáva aj domáci ekvivalent (*reflektor = odrazník, kompenzátor = vyrovnávač, expanzia = rozpínanie, kompresia = stláčanie, karburátor = splynovač, spúšťač = štartér, varník = termosifón, splynovanie = destilácia*). Nezachováva sa tu však jednoduchosť, lebo raz sa uprednostňuje termín cudzieho pôvodu, inokedy zase domáci. Na príkladoch nevidno jednoznačne, či sa tu uplatnilo kritérium používateľnosti, vžitosti termínov. Domnievame sa, že vo všetkých uvedených prípadoch možno klásť na prvé miesto domáce výrazy. Zachovala by sa tak jednoduchosť čiastkových súborov pomenovaní.

Slovníky zachytávajú aj mnohé termíny nesprávne alebo nevhodné (sú graficky vyznačené). Sledujú sa tým najskôr praktické ciele, ohľad na tradíciu a predpisy. Ako nesprávne sa hodnotia tie termíny, ktoré nevyhovujú svojou jazykovou podobou alebo nevystihujú, čo sa nimi označuje. Platí to o niektorých nasledujúcich názvoch: „nadjazd“, za ktorý sa uvádza správny termín *nadcestie*, „pasca“, zaň sa uvádza *zdržovač* (lebo ide o zariadenie, ktoré zachytí a podrží návesť), „prechod“ ako správne *pod-*

chod (lebo ide o podzemné komunikačné zariadenie, ktoré umožňuje viesť chodník pod úrovňou železničnej koľaje), „prevedené redukované výkony rušňa“, správne *prepočítané výkony rušňa*, „šáber“, správne *škrabák*, „ťahalo“, správne *ťahadlo*, „hríz“, správne *spúšťaadlo* (lebo ide o zariadenie na spúšťanie) atď. Domnievame sa, že aj pri niektorých ďalších termínoch by sa mali hľadať vhodnejšie názvy. Napríklad nejasná je motivácia slova *vôľa* vo výraze *vôľa v rázsoche* alebo vo výraze *radiálna vôľa ložiska* (vo výklade sa hovorí o medzere), podobne nejasná je motivácia slova *chloptač* vo výraze *chloptač injektora* (vo výklade sa hovorí o záklopke), alebo adjektívum *odtrhový* vo výraze *odtrhové trenie* (vykladá sa ako trenie v okamihu začatia pohybu – potom vhodnejšie azda *počiatočné trenie*). Spisovný charakter nemajú ani niektoré ďalšie názvy, za ktoré by sa mali v budúcnosti nájsť vhodnejšie, organickejšie utvorené názvy. Ide napr. o výrazy *terčik K*, *terčik S*, *napájač restarting* a pod. V celej kapitole *Pojmy návěstí* sa prejavuje pestrosť terminologických výrazov, ktoré svojím pojmovým obsahom obstoja, lenže ich jazyková forma nie je taká, na akú sme pri termínoch bežne zvyknutí (krátkosť a výstižnosť). Ide najmä o vetné konštrukcie ako napr. *vlakovi poštovní zamestnanci pracujú, výmeny sú postavené, posun zakázaný, vyčkať návěst přiblížit, pravidelný čas odchodu dodržat, vstup na přiestie zakázaný* a pod.

No na druhej strane v mnohých prípadoch uplatňuje sa snaha po krátkych termínoch. Popri združených pomenovaniach uvádza sa často i jednoslovný výraz: *křížiak* = *křížová hlava*, *výklopník* = *vyklápací vozeň*, *ozubnica* = *ozubnicová trať*, *piestnica* = *piestna tyč*, *transformačná stanica* = *trafostanica*, *reléové zabezpečovacie zariadenie* = *reléovka*, *nulový vodič* = *nulák*. Posledné tri termíny majú však charakter hovorovosti, ba až slangovosti. Pri podobných termínoch by sa malo uviesť aj ich štylistické hodnotenie.

Čo sa týka výkladov termínov, z lexikografického hľadiska im nemožno nič vyčítať. Sú výstižné a domyslené.

Spomenieme však ešte niektoré jednotlivosti. V niektorých výkladoch sa použilo slovo *dopravňa*. Nebolo by na škodu, keby sa bolo uviedlo aj ako termín s výkladom. Výraz *pohotovú na odchod* znie archaicky, správnejšie by bolo *připravenú na odchod*, ako sa to podáva vo výklade. Termíny *přiblížit*, *vzdialit*, ktoré znamenajú druh rozkazu pre rušňovodiča, boli by jazykovo výstižnejšie so zvratnou podobou *přiblížit sa*, *vzdialit sa*, lebo inak by sa žiadal predmet *přiblížit*, *vzdialit* (napr. vozidlo). Adjektívum *uzamykatelnú* vo výraze *uzamykatelná výmena* je prinajmenej archaické, výstižnejšie by bolo *uzamknutelnú*, lebo aj vo výklade sa použilo sloveso *uzamknúť*. Pri hesle *brzda* je ako rovnocenný variant *hamovka*. Táto zásada sa mala dodržať aj pri ďalších odvodených výrazoch *brzdíč*, *brzdový*, *brzdienie*. Namiesto *preťahovák* organickejší by bol výraz *preťahovač*, popri iných funkčne podobných termínoch, ako *pohrabač*, *pre-*

fukovač, rozmrazovač a i. Namiesto kolotočovka vhodnejšie by bolo azda kolesová točovka.

Záverom možno povedať, že železničných slovníkov bolo už treba veľmi dávno a len si treba želať, aby sa ďalšie zväzky čím skôr dostali na knižný trh. *Železničná terminológia I, II* bude veľmi dobrým pomocníkom pre odborníkov, pre školy i pre prax. Naše recenzné pripomienky nemôžu ubrať na hodnote obidvoch slovníkov.

Štefan Vragaš

STARÁ HORNICKÁ MLUVA NA PŘÍBRAMSKU

Okresní vlastivědné muzeum v Příbrami vydalo letos nevelkou knížku dr. Emila Kalisty *Ukázka hornické mluvy na Příbramsku*.

Pro každého, kdo se zajímá o lidovou řeč, je tato práce velmi zajímavým přínosem. Dává nahlédnout výběrem z bohatého materiálu do bývalé stavovské řeči, kterou mluvili až do poloviny tohoto století norníci příbramských dolů a která od roku 1918 pomalu mizí. Dnes s odchodem staré generace odchované německým prostředím ztrácí se tato „napolo česká a napolo německá řeč“ a ustupuje nově vznikajícímu českému pracovnímu vyjadřování; mizí zkomolená a „přejinačená“ německá slova (např. *šichta, štajgr, sábrovat, pucherc* atd.) a jsou nahrazována českými výrazy, které si nová generace přináší z odborných škol (*směna, důlní, čistit, třídiřna* atd.). Kalistově knížce je třeba přičíst zásluhu, že nám bude zachován ve velmi přehledném uspořádání tento starý způsob hornického vyjadřování, a to nikoliv pouze v jednotlivých slovech, nýbrž v poutavém sledu hovorových obrátů, jak je autor přímo z úst starých příbramských horníků zaznamenal.

Práce je rozdělena do tří částí. Po krátkém úvodu následuje první část *Ukázka hornické mluvy*, rozdělená do osmi kapitol (Důl a důlní provoz — 8 stran; Vlastní dobývání rudy — 9 stran; Zabezpečovací zařízení, odklíz, domáky, úpravny — 12 stran; Hornický oděv, znak hornictva a hornické slavnosti — 8 stran; Hornická učiliště — 6 stran; Závěr — 4 strany). V těchto kapitolách nás autor poutavě a zajímavě provádí starými příbramskými dolů a životem jejich horníků a ponechává přitom hovořit staré pamětníky starou hornickou mluvou, jak ji po dlouhá léta zaznamenával. Tematickým rozčleněním do kapitol se práce stala velmi přehlednou.

V druhé části jsou uvedeny tři *povídky* (Námluvy — 6 stran; Vandruvkaří — 5 stran; Permoník — 13 stran).

Rozsahem nejmenší je poslední část — *Slovníček* (8 stran). Jsou v něm uvedeny z valné většiny jen výrazy německého původu. Slangová slova česká jsou naprostou výjimkou. Celkem obsahuje asi 400 hesel; bylo by jistě vhodné a záslužné doplnit slovníček tak, aby podával slovní zásobu

hornické mluvy jako celek, nejlépe snad v tematickém rozčlenění, jako je tomu u kapitol *Ukázek*.

Práci by též prospělo, kdyby alespoň u citátů uváděných v textu kurzívou byl vždy udán zkratkou pramen, popř. osoba, jejíž výrok se cituje; zvýšila by se tím dokladová průkaznost práce a stoupla by její hodnota jako pramene k dalšímu vědeckému využití. Redakčním nedopatřením se stalo, že údaje v obsahu na poslední stránce neodpovídají skutečnému stavu v knize.

V závěru je třeba vyzdvihnout skutečnost, že každému čtenáři je při četbě této knížky patrna láska a neobyčejné zaujetí, s nímž autor probírá své téma.

Miroslav Roudný

F. VILČEK – J. ŠVEC, *NAŠE VTÁKY*, *Osveta*, Bratislava 1963, s. 213, Kčs 16,50.

Hned na začiatku treba povedať, že táto publikácia patrí k dobrým a pekne upraveným popularizačným knižkám *Osvety* a že vhodne otvára celú sériu podobných prác. Ako vidieť z označenia na obálke, ide o 1. zväzok, v ktorom sú zahrnuté leľky, kukučky, krakle, dučky, ďatlovce, krátkonožce a spevavce.

Z terminologického hľadiska, ktoré nás tu predovšetkým zaujíma, je publikácia vybavená dobre. Popri slovenskom názve sa pri každom druhu uvádza vedecký latinský názov a potom názov český, ruský, poľský, nemecký a maďarský. Pritom sa však nikde nevysvetľuje, prečo sa uvádzajú názvy práve v týchto jazykoch (zdá sa, že to sú všetky susediace jazyky). Kým české a slovenské názvy sú dvojslovné, teda presne podľa zásad zoologickej nomenklatúry, názvy v ostatných jazykoch sa často uvádzajú bez druhových prívlastkov. Čitateľ potom nemôže vedieť, či napr. rus. *kamenka*, poľ. *bialorzytka* sú oficiálne názvy v ruskej alebo poľskej zoologickej nomenklatúre.

Slovenské názvy (i české) sa úplne zhodujú s názvami, ktoré zaviedol O. Ferianc v knihe *Slovenské názvoslovie vtákov* (Bratislava, SAV 1958). Domnievame sa, že to nie je len zásluha O. Ferianca, ktorý je recenzentom posudzovanej práce, ale odrazom skutočnosti, že sa Feriancovo názvoslovie stalo skutočne známym a používaným v slovenskej zoologickej literatúre.

Slovenské, české a latinské názvy sú zhrnuté ešte aj v abecedných registroch na konci knihy. Tým sa zvyšuje jej používateľnosť aj pre českých čitateľov.

Ján Horecký

a) Příspěvky teoretické a obecné

Sborník *Slavjanska lingvistična terminologija I*, připravený za mezinárodní slovanské spolupráce péčí Terminologické jazykovědné komise při Mezinárodním komitétu slavistů (red. L. Andrejčin, P. Ivič, A. V. Isačenko, A. Jedlička) a vydaný v Sofii 1963 (s vrocením 1962, 178 s.), přináší také několik příspěvků od českých autorů; obecných otázek terminologických si tu všímají K. Hausenblas, *O motivovanosti odborných termínů* (9–17: jev nazývaný motivovaností pojmenování je vůbec i mimo oblast terminologie značně mnohotvárný a projevují se v něm různé tendence, často protichůdné; v odb. terminologii bývá motivační poukaz pojmenování velmi často akcentován a aktualizován), A. V. Isačenko, *Termin-opisanije ili termin-nazvanije?* (19–25: poznámky k obecné problematice; autor důrazně doporučuje internacionalizaci slovanské lingvistické terminologie).

Další příspěvky teoretické povahy: K. Hausenblas, *Termíny a odborný text* (ČSTČ 2, 1963, 7–15: termíny je třeba zkoumat a hodnotit ve všech souvislostech, které jsou pro jejich užívání relevantní, tedy zvl. v souvislosti se specifickými vlastnostmi odb. textu; zpřesňování na úseku terminologie úzce souvisí s propracováním celkové výstavby odb. textu); příbuzného obsahu je i ref. téhož autora *Terminologia a kompozycja tekstu naukowego* (Poradnik językowy 1962, 400–408), přednesený na poradě Mezinár. terminolog. komise slavistické ve Varšavě 1962 a dokumentovaný materiálem z oboru terminologie lingvistické.

Některých teoret. problémů se dotkli čeští účastníci konference o vývojových tendencích dnešní spisovné slovenštiny v Bratislavě v dubnu 1962 ve svých diskusních příspěvcích k tématu „Odborná terminológia“, zejm. J. Kuchař (Jazykovědné štúdie VII – Spisovný jazyk, Bratislava 1963, 188–190: v oblasti odb. názvosloví může teorie působit na vývoj souč. jazyka nejbezprostředněji; zvl. významným a aktuálním úkolem je tu koordinace názvosloví českého a slovenského), A. Tejnor (tamtéž 194 až 195: zkušenosti z terminolog. práce v ÚJČ, napr. otázka respektování tradice, která někdy chrání nevhodné termíny) a B. Havránek (tamtéž 105–107: shoda slovtvorných typů s obsahovými vztahy v terminologii může někdy být na závalu; otázka hybridních slov; motivovanost termínů). – Z otázek předložených V. mezinárodnímu sjezdu slavistů v Sofii byly dvě věnovány terminologii. Na ot. III/36 *Kakvi sa vǎzmožnostite za in-*

¹ Navazuje na *Přehled českých terminologických příspěvků za rok 1962*, ČSTČ 2, 1963, 370–375; několik doplňků k tomuto přehledu je zařaděno do textu.

ternacionalizacija na terminologijata v sävremennite slavjanski literaturni ezici? odpověděli R. Mrázek (sb. Slavjanska filologija I, Sofija 1963, 286: přimlouvá se zejména za internacionalizaci a unifikaci slovanské terminologie lingvistické) a M. Roudný (tamtéž 286–287: cesta k internacionalizaci terminologie v souč. spisovných jazycích je podmíněna úsilím o vyrovnanou vysokou kulturu vědy a techniky i odborného názvosloví a zajištěním potřebné autority příslušných normalizačních institucí). — Na ot. III/37 *Kakvi sa problemite na säglasuvan na specialnata terminologija v slavjanskite ezici s ogleđ na novite otrasli v naukata?* odp. J. Kuchař (tamtéž 287–288: koordinace terminologie v mezinár. měřítku není vázána na jazykové příbuzenství, závisí mnohem více na jednotě termínů po stránce pojmové a věcné; o významu uvědoměle koordinace názvosloví českého a slovenského).

D. S. Lotte, *Základy tvoření vědecké technické terminologie II. Vliv klasifikace na přesnost terminologie* (ČSTČ 2, 1963, 15–21, 84–90: pokračování z ČSTČ 1, 1962, z ruš. přel. S. Dolínková a V. Mašková), — F. Lang, *O některých otázkách názvosloví* (tamtéž 148–154: 1. Hl. úkoly při normování terminologické práce. — 2. Zákl. pojmu z oboru tvoření názvů. Ref. přednesený na bratislavském zasedání Čs. normalizační komise pro terminologii v dubnu 1961; z něm. přel. M. Roudný). — I. Kruliš — M. Roudný, *Význam historického odborného názvosloví* (tamtéž 26–30: spočívá mj. v tom, že někdy lze z názvu, jeho slovtvorné struktury, motivace, využití apod. odvodit zajímavé informace o starší technice nebo technologii). M. Roudný, *Mezinárodní koordinace práce v bibliografii, dokumentaci, terminologii a v terminologické lexikografii* (Věstník ČSAV 72, 1963, 123–124: zpráva o ustavujícím zasedání Mezinárodního poradního výboru pro bibliografii, dokumentaci a terminologii při UNESCO, které se konalo na konci r. 1961). — J. Kuchař, *První rok činnosti Československé ústřední terminologické komise ČSAV* (ČSTČ 2, 1963, 119–123: zhodnocení práce na jednotl. úsecích, specifická problematika názvosloví jednotlivých odborů, výhledy do budoucna). — Z. Tyl — M. Tylová, *Přehled českých terminologických příspěvků za rok 1962* (tamtéž 370–375; bibliografie). — K. Sochor, *Články o terminologii v českých odborných časopisech* (tamtéž 51–58: souborná zpráva z let 1961–1962, s poznámkami k někt. příspěvkům).

b) Speciální a materiálové příspěvky²

D. Stránská, *Haleny i jejich rozšíření a návrh odborných termínů* (Věstník Národopis. společnosti čs. při ČSAV 1963, č. 2, s. 3–13: ná-

² Utrřiděny podle jednotl. odborů; v jejich pořadí se přidržujeme systému zavedeného v Bibliografickém katalogu ČSSR.

vrhy jsou věcně vysvětleny a odůvodněny). — Pravidelný *Jazykový koutek* uveřejňoval J. Blecha v čas. Účetní evidence 11, 1963; tam vyloženy např. odb. výrazy *prvotní evidence* (39–40), *organizace, organizovat* (159 až 160), *účtárna, účtářenský* (198), *účetní, účetní pracovník* (398–399, 435) aj. — *Pětijazyčný slovník odb. termínů z oboru: vynálezy – patenty* (čes., rus., něm., angl., franc.) vycházel jako zvl. příloha čas. Vynálezy 1963. — K. Pechouš, *Ochranné známky a pravopis* (čas. Ochranné známky a chráněné vzory 1963, č. 11) — J. Rek — P. Tučný, *Finance* (Ruská odb. terminologie, sv. 20. Praha, Svět sovětů 1963 s.; příručka pro účastníky LKR a další zájemce). — *Slovníček nejběžnějších ruských právních termínů (s čes. ekvivalenty)* vycházel péčí S. Vaněčka na pokračování v čas. Socialistická zákonost 11, 1963. — Odborné terminologie, popř. i frazeologie, všímal si F. Váhal a v nové rubrice *Právníká mluva* v čas. Socialistické soudnictví 3, 1963: např. o slovech *nápad a napadnout* (č. 10), *přezkum a přezkumný, přezkumné řízení* (tamtéž) aj. — K. Richter, *Názvoslovná norma pro civilní zbraně a střelivo* (ČSTČ 2, 1963, 125–127: poznámky; srov. též zprávu J. Horeckého tamtéž 1, 1962, 189–190). — Diskusní příspěvek K. Richtera k ref. F. Buffy „K problému slovenskej odbornej terminológie“, přednesený rovněž na konferenci o vývinových tendencích spisovné slovenštiny v Bratislavě v dubnu 1962, se týká vzájemného vztahu čes. a sloven. terminologie a upozorňuje na mimořádnou příbuznost obou jazyků na tomto úseku (Jazykovedné štúdie VII. — Spisovný jazyk, 1963, 190–192). — Zvl. *Jazykový sloupek* (český a slovenský) vycházel 1963 v čas. Lidová armáda. — O Česko-slovenském vojenském slovníku (Praha 1962) ref. O. Uličný v ČSTČ 2, 1963, 367–370; srov. o něm též ref. E. Jóny, SlReč 28, 1963, 251–253.

L. Hejč, *Rusko-český matematický slovník* (Praha, SPN 1962, 210 s.; vysokošk. učební text pro posluchače přírodověd. fakulty). — Z. Tichý, *Slovensko-český slovníček matematických a fyzikálních termínů* (Rozhledy matem.-fyzik. 41, 1962/63, č. 1–3). — M. Šafář, *Rusko-český tematický slovník základní fyzikální slovní zásoby a terminologie* (Praha, SPN 1963, 282 s., rozmnož.; vysokoškolská skripta). — S. Škramovský, *Československé názvosloví anorganických sloučenin a jeho zásady* (Chemické listy 57, 1963, 494–513: výsledky revize a koordinace českého názvosloví s novou mezinárodní nomenklaturou; otištěny jednak názvoslovné zásady, jednak názvy samy; k tomu srov. V. Herout — K. Bláha, *Poznámky k návrhu anorganického názvosloví* (tamtéž 865–867) a A. Okáč, *Poznámky k návrhu anorganického názvosloví* (tamtéž 1315–1316). — Z hlediska školského se novým názvoslovím zabývají A. Wagner (Přírodní vědy ve škole 14, 1963/64, 192) a značka M. P. (tamtéž 319). — M. Zaoral, *Definitivní názvoslovná pravidla pro aminokyseliny, steroidy, vitaminy a karotenoidy* (Chem. listy 57, 1963, 51–56: přehled pravidel zpracovaných Mezinárodní unií pro čistou a užitou chemii, upravený pro potřeby čes.

chem. názvosloví). — I. Ernest, *Pravidla názvosloví vitaminů (Nomenklatura IUPAC 1957)* (tamtéž 151–155); týž a., *Pravidla názvosloví karotenoidů. (Nomenklatura IUPAC 1957)* (tamtéž 348–349). — B. Polej, *Zpráva o ustanovení komise pro normalizaci názvosloví a prezentaci dat ve spektrální analýze* (tamtéž 1105–1106). — B. Mašek, *Základní odborná terminologie z chemie* (Praha, SPN 1962, 141 s., rotaprint; skripta pro posluchače University 17. listopadu a zahraniční studenty na jiných vysokých školách). — V. Procházková, *Chemický slovník v pěti jazycích I–II* (Praha, SNTL 1963, 158 + 235 s.; skripta pro posluchače Vys. školy chemicko-technologické v Pardubicích). — J. Pitro — E. Šupová, *Chemická technologie* (Ruská odb. terminologie, sv. 16, Praha, Svět sovětů 1962, 163 s.; pomůcka pro účastníky LKR a další zájemce). — J. Vlachý, *Japonsko-český chemický slovníček* (Chem. listy 57, 1963; otiskován průběžně, celkem 10 částí).

J. Sekanina, *Vývoj a dnešní stav českého mineralogického názvosloví* (ČSTČ 2, 1963, 91–97: 1. První česká mineralogická terminologie v díle J. S. Presla *Nerostopis čili Mineralogia z r. 1837*. 2. Další vývoj ve spisech J. Krejčího a jeho pokračovatelů. 3. Práce na úseku české mineralogické terminologie po r. 1945). — Z. Kubal, *Cizojazyčná terminologie sedimentárních textur (ruské, anglické, německé a francouzské termíny)* (Čas. pro mineralogii a geologii 8, 1963, 214–216). — O. Zeman — K. Beneš, *English-Czech Geological Dictionary with Index of Czech Terms with Elementary Terms of Geomorphology, Economic Geology, Engineering Geology, Mineralogy, Paleontology, Petrography* (Praha, Nakl. ČSAV 1963, 367 s.: terminologie převzata z Geologického slovníku J. F. Svobody a Všeobecné geologie R. Kettnera). — J. Dostál, *České botanické jmenosloví. (Námět k diskusi)* (Preslia 35, 1963, 146–160: hl. zásady pro jeho vytvoření a hl. problémy, které bude třeba řešit; s konkrétními příklady) — J. Dostál — Z. Pouzar — J. Růžička, *Nová pravidla botanické nomenklatury* (tamtéž 224–240: přehledná informace o novém mezinárodním kódu botanické nomenklatury, schváleném na IX. mezinár. botanickém kongresu v Montrealu 1959 a vydaném 1961). — J. Moucha, R. O. Ericson: *A Glossary of Some Foreign Language Terms in Entomology*, Washington 1961 (Zoologické listy 12, 1963, 95; zpráva).

Technický naučný slovník, za red. T. Korbaře a A. Stránského vyd. SNTL v Praze, pokračoval v r. 1962 svazkem II (*G – L*, 671 s.) a v r. 1963 svazkem III (*M – Po*, 667 s.) a IV (*Pr – Š*, 674 s.; přináší spolehlivé výklady odb. termínů nejen technických, ale i z někt. oborů příbuzných; o prvních dvou svazcích srov. zprávu M. Roudného, ČSTČ 2, 1963, 249–250. — V. S. Petrov — S. A. Tulín, *Rusko-český politechnický slovar'* (Moskva, Fizmatgiz 1962, 640 s.; srov. o něm ref. A. Kučery, ČSTČ 2, 1963, 252–254). — O Německo-českém technickém

slovníku, kt. za red. A. Kučery a Z. Jouklové vydalo SNTL v Praze 1962, ref. M. Roudný, tamtéž 190–191. — E. Klinger — J. Feigl, *Kapesní německo-český a česko-německý technický slovník. Příručka pro technické pracovníky na služebních cestách do zahraničí* (Praha, SNTL 1963, 635 s.; materiál hl. ze strojírenství, hutnictví, elektrotechniky a chemie). — *Francouzsko-český technický slovník* (red. J. Gottwald, Z. Jouklová a A. Naxerová. Praha, SNTL 1963, 822 s.; materiál ze všech technických oborů). — J. Kudrnovský, *Rumunsko-český a česko-rumunský technický slovník* (Praha, SNTL 1962, 812 s.; materiál ze všech techn. oborů). — Terminologickým otázkám věnoval příležitostně pozornost ve své rubrice *Technik píše česky* A. C. Nor v čas. *Technický týdeník* (11, 1963), např.: *vícevětetenový a několikavětetenový* (č. 1), *závodní a závodový* (č. 4), *měrný a měřicí* (č. 5), *pracnost* (č. 7), *jednomužný a dvoumužný* (č. 23), *ultravysocepecná látka* (č. 27), *zápalná teplota* (č. 28), *velin a dispečink* (č. 31), *nekonečný, nekončitý, bezkonečný* (č. 35), *vznosný a vznášející* (č. 36) aj.

L. Smrž — V. Šindelář, *Nová měřová soustava v ČSSR* (Normalizace 10, 1962 a 11, 1963; samostatná příloha s výklady); srov. též V. Šindelář, *Nová měřová soustava* (Rozhledy mat.-fyz. 41, 1962/63, 58 až 61). — F. Krupka, *K názvosloví státní technické normy o zákonných měřových jednotkách* (Strojírenství 13, 1963, 309–312; poznámky k normě, podrobně o pojmech *hmotnost a váha*). — J. Beneš, *Délkové rozměry v technickém názvosloví* (Sdělovací technika 11, 1963, 426–427; nejednotnost při používání termínů *délka, šířka, výška, hloubka* a návrh definic pro délkové rozměry). — Z. Mauermann, *Názvosloví v oboru tolerancí a uložení ISO* (Normalizace 12, 1963, 383–384; poznámky k ČSN 014202). — F. Nedbal, *K používání výrazu tolerance* (Dřevo 18, 1963, 206; doporučuje *přípustná n. dovolená odchylka*). — J. Květoň, *Základní pojmy řídicí techniky* (Automatizace 6, 1963, příloha k č. 2, s. 1–8, k č. 3, s. 9–16; věcné výklady). — *Německo-český terminologický slovník z oboru automatické regulace a automatického řízení* (tamtéž, příloha k č. 1, s. 1–8, k č. 3, s. 9–16, k č. 5, s. 17–24, k č. 7, s. 25–32). — Z. Štaud, *Veličtiny, jednotky a značky v termodynamice* (Normalizace 11, 1963, 238–239; poznámky k ČSN 011303).

J. Roubíček, *Jednotné názvosloví v oboru stavebnictví členských států RVHP* (ČSTČ 2, 1963, 243–245; zpráva o práci na jeho vytvoření a dosa- vadních výsledcích). — V. Matějka, *K některým problémům názvosloví stavebních strojů* (Pozemní stavby 11, 1963, 228: 1. hl. problematika, 2. příprava oborové normy „Názvosloví stavebních a silničních strojů oboru 190“). — L. Votruba — B. Hübsch — J. Strnad, *Rusko-český stavební slovník* (Praha, SNTL 1963, 628 s.). — *Stavebnictví* (zprac. kolektiv; Ruská odb. terminologie, sv. 13; Praha, Svět sovětů 1963, 165 s.; pomůcka pro účastníky LKR a další zájemce).

Světelné technické názvosloví vycházelo jako zvl., samostat. stránkovaná příloha čas. *Energetika* 13, 1963 (71. s.). — J. Čajka — B. Pospíšil, *K terminologii z teorie lineárních elektrických obvodů* (Slaboproudý obzor 24, 1963, 50–51: příspěvek do diskuse). — *Seznam rusko-anglicko-českých výrazů z oboru elektrických strojů točivých* vydal ČKD, n. p., Praha 1962, 20. s. — B. Zábaj, *Současná mezinárodní normalizační práce RVHP a IEC v oboru terminologie a statistiky relé* (*Energetika* 13, 1963, 425: zpráva). — L. Kubát, *Elektrotechnika* (Ruská odb. terminologie, sv. 8. Praha, Svět sovětů, 3. vyd. 1963, 132 s.; pro posluchače LKR); od téhož a. je i svazek *Radiotechnika* (Rus. odb. terminologie, sv. 17. Praha, Svět sovětů 1962, 129 s.). — *K Pětijazyčnému slovníku anglicko-francouzsko-rusko-německo českému z oboru jaderné energie a jaderné techniky*, který vyšel jako samostat. příloha čas. *Jaderná energie* 8, 1962, byly vydány tamtéž (v roč. 9, 1963) samostat. rejstříky angl., franc., rus. a něm.

O Hornickém slovníku terminologickém (Praha 1961) ref. P. Hauser, *K vydání slovníku hornického názvosloví* (NŘ 46, 1963, 200–205). — N, *Odplynovat a odplyňovat* (Ropa a uhlí 13, 1963, 317–318: nejde o přesná synonyma, mezi oběma slovesy je jistý významový rozdíl). — L. Jeníček — M. Roudný, *Hutnické názvosloví* (Hutnické listy 18, 1963, 152–153: poznámky k pojmenování ocelí podle způsobu jejich výroby, j. ocel martinská, besemerová, tomasová apod.); k tomu srov. A. Tejnor, *Bessemerova, besemerová nebo bessemerská ocel?* (*K tvoreni terminologických sousloví s vlastními jmény osobními* (NŘ 46, 1963, 130–135: doporučuje — ve shodě s hutnickou názvoslovnou normou i s Technickým naučným slovníkem — podržet termíny *Bessemerova ocel*, *Bessemerův pochod* apod.). — V. Plasmarc — *tavení plazmovým obloukem* (Věda a život 1963, 256: výklad názvu).

L. Mašek, *Česko-ruský strojírenský slovník* (Praha, SNTL 1962, 168 s.: skriptá pro posluchače Vys. školy strojní a textilní v Liberci). — L. Mašek — V. Mašková — V. Šorm, *Strojírenství* (Rus. odb. terminologie, sv. 10., Praha, Svět sovětů, 3. vyd. 1963, 149 s.: pro účastníky LKR). *Seznam rusko-, německo- a anglicko-českých výrazů z oboru motorových lokomotiv* vyd. stud. odd. n. p. ČKD Praha 1962, 54 s.; tentýž podnik vydal dále *Seznam rusko-českých výrazů z oboru pístových kompresorů, německo-českých výrazů z chlazení a španělsko-českých a česko-španělských výrazů z oboru kompresorů a chlazení* (1962, 80 s.), *Seznam česko-anglických výrazů v oboru kompresorů* (1963, 40 s.) a *Šestijazyčný seznam výrazů z oboru obráběcích strojů a obrábění* (1963, 64 s.) — V. Ondrášek a kol., *Terminologie novodobých potrubních průmyslových armatur*. (Technická práce, samostat. příl. k č. 5–8, 32 s.: soubor termínů v osmi jazycích, včetně češtiny). — *Jazykový a názvoslovný koutek* vycházel příležitostně v čas. *Strojírenská výroba* 11, 1963 péčí F. T. Glance aj.

M. R y š a v ý, *Názvoslovné poznámky k někt. názvoslovím* – K. P e l z, *Synthesedictionnaire* 1963, 1107–1127: v o b l a s t i – Problematikou oboru keramiky Burda, *Zahraněční názvosloví* (Sklář a keramik 1963, 1107–1127) oborového střediska, které připravuje český slovník F. B e d n á ř, *Oborový slovník z oblasti maltovin*, 1963, 1107–1127. B. V o l f, *Jedno potkání* (jednak slovník výkonných Z názvoslovné komise k diskusi několik nových slov aj.). – R. B á r t a, 1963 (tamtéž 186–187: příloha zvoslovné komise příloha názvoslovného slovníku českého názvosloví; stejním názvem v ČSFR 640001).

S. I v a n ě v, *Česko-bulharské vztahy v oblasti vytváření bulh. terminol. jednotl. termínů*. – *Časopis VTEI Výzkumného ústavu samostat. přil.*, 88 s. n. minologie, sv. 19. Průběh J. D o s t á l, *Názvoslovné poznámky k některým odborným výrazům* (odborných výrazů) (Kožařství 13, 1963, 1107–1127).

L. K m e n t o v á, *Terminologie (terminologie) pro posluchače Vys. školy zemědělské* (zprac. kořist: skripta pro posluchače Vys. školy zemědělské) Č v a n ě a r o v á, *Zemědělské slovníky*, 4. upravené

mecko-francouzsko-anglicko-český lesnický slovník (zprac. kolektiv za red. D. Strážnického, vyd. pro své posluchače Vys. škola zemědělská v Brně. Díl I—II/1—2, Praha, SPN 1963, 400 + 492 s., rotaprint: vysokošk. učební text). — A. Grolig — J. Kopecký — M. Šatava, *Zootechnický slovník* (Praha, SZN 1963, 712 s.: více než 6000 terminologických i výkladových hesel z živočišné výroby i přidružených oborů). — L. Uvíra, O. Géryková a A. Šabacký zpracovali jednak *Rusko-český veterinární slovník*, jednak *Česko-ruský veterinární slovník* (Praha, SPN 1963, 357 + 431 s., rotaprint: skripta pro posluchače veterinárních fakult VŠZ v Brně a v Košicích). — O Názvoslovném zpravodaji zemědělském, který vydává Ústav vědeckotechnických informací ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství, podává zprávu A. M. Svoboda (ČSTČ 2, 1963, 192).

Mezinárodní slovník techniky silniční a uliční dopravy (z angl. orig. International Traffic Engineering Vocabulary přel. J. Beran) vyd. Výzkumný ústav výstavby a architektury v Praze 1962 (273 s., rotaprint). — *Názvoslovná hlídka* byla nově zařaděna do programu časopisu Silniční doprava 11, 1963; v č. 9—12 jsou otištěny ukázky z připravované normy „Názvoslovní silnic, dálnic a silničních mostů“ (též příslušné termíny slovenské). — *Jazykový koutek* v čas. Železniční doprava a technika, řízený E. Mlezivou, byl v roč. 11, 1963 otištěn v č. 1, 4 a 5; na s. 28 výklad o významovém rozdílu mezi výrazy *dráha* — *železnice*. — *Pětijazyčný letecký slovník* V. Müllera, otištěný na pokračování v čas. Křídla vlasti, dospěl na konci roč. 1963 až k heslu *žebro překližkové*.

M. Roudný, *Komise pro ustálení názvosloví z oboru výživy* (ČSTČ 2, 1963, 97—101: zpráva o jejím ustavení a pracovním programu; hl. úkolem je sestavení několikajazyčného slovníku s čes. definicemi); jednotlivé příspěvky — spolu se slovenskými ekvivalenty — přinášela rubrika *Odborné názvosloví* v čas. Výživa lidu 1963: M. Roudný, *Jednotné a soustavné názvosloví v oboru výživy* (9—10: hl. problematika terminologické práce na tomto úseku); další příspěvky V. Honse (42), H. Lonské — J. Hrdličky (62), M. Úlehlové-Tilschové (77), B. Solnařové (126 až 127) aj. — P. Suchanov, *Obchod a pohostinství* (Rus. odb. terminologie, sv. 4. Praha, Svět sovětů, 3. přeprac. vyd. 1963, 127 s.: pro účastníky LKR).

J. Kábrt, *Příspěvek k normalizaci lékařského názvosloví* (Čas. lékařů českých 102, 1963, 535—536: zpráva o ustavení terminologické sekce lékařské při Čs. ústřední terminologické komisi ČSAV a jejím pracovním programem). — K. Sochor, *Terminologické okénko* (tamtéž, 24: úvod k nové rubrice). — K. Daněk, *K otázce českého lékařského názvosloví* (Vnitřní lékařství 9, 1963, 916: pojmenování pro lékaře v různých jazycích). — P. Pelnář, *Jednotné názvosloví ve fyziologii a patofyziologii dýchání* (čas. lékařů českých 102, 1963, 801—805). — *Mezinárodní EEG*

terminologie (Čs. neurologie 26, 1963, 57—61; český překlad J. Volavka, slovenský I. Brežný). — R. Gryce — E. Uherková — E. Černý — J. Brichta, *Úvod do anglicko-české lékařské terminologie* (Praha, SPN 1963, 261 s.: vysokoškolská skripta). — R. Gryce — J. Brichta, *Stručná španělsko-česká lékařská terminologie* (Praha, SPN 1963, 130 s.: vysokoškolská skripta). — O knize Anatomické názvoslovie (Bratislava 1962) ref. J. Fleischmann v ČSTČ 2, 1963, 58—59; o Lékařském slovníku V. Valacha — J. Kábřta (2. vyd., Praha 1962) J. Horecký, tamtéž 246—249 a K. Sochor, Čas. lékařů čes. 102, 1963, 558. — V. Hanák, *K názvosloví akrobatických cvičení* (Tělesná výchova mládeže 1963, 340—344: návrhy na jeho úpravu a sjednocení). — *Základní názvy z vodního lyžování* (ČSTČ 2, 1963, 172—178: soubor čes. a sloven. termínů s paralelními výrazy anglickými); k tomu srov. M. Roudný, *K rozdílným českým a slovenským názvům ve vodním lyžování* (tamtéž 355—356) a I. Masár, *Poznámky k niektorým termínom vo vodnom lyžovaní* (tamtéž 356—357); oba autoři se snaží o maximální sblížení termínů českých a slovenských. — Zvl. terminologickou rubriku měly v roč. 1963 časopisy *Základní tělesná výchova (Učíme se názvosloví)* a *Sportovní — umělecká gymnastika (Názvoslovné chvílky)*. — A. Kořalník — I. Mlej, *Tělesná výchova a sport* (Rus. odb. terminologie, sv. 21. Praha, Svět sovětů 1963, 179 s.: pro účastníky LKR) — B. Řehák, *Terminologie v námetové filatelii* (Filatelie 13, 1963, 229—230: mj. výklad pojmů *sbirka motivová — sbírka tematická*).

V sb. Slavjanska lingvistična terminologija I (Sofija 1963; někt. české příspěvky teoretické a obecné povahy z něho jsou uvedeny vpředu na s. XX) je několik článků věnováno konkrétním otázkám slovanské, popř. české jazykovědné terminologii. Pod společným názvem *O koordinaci slovanské jazykovědné terminologie* je tu vedle příspěvku Š. Peciará otištěn výklad J. Bauera, *Terminologie syntaktická* (40—45: o postupu při sjednocování; rozbor situace na dvou vymezených úsecích, 1) v oblasti nauky o slovním spojení a syntagmatu, 2) v oblasti souvětí) a Fr. Daneše, *Příspěvek k novější syntaktické terminologii* (46—52: zabývá se terminologií tzv. aktuálního členění větného). — V. Skalička, *Poznámky k otázce sjednocování slovanské lingvistické terminologie* (tamtéž 53—56: 1. rozbor slovanské lingv. terminologie jako celku, zjištění podobností a rozdílů; 2. pevné body, které by mohly být oporou snah sblížovacích, 3. předpokladem pro sblížování terminologie je její utřídění). — A. Jedlička, *Charakteristika české lingvistické terminologie* (tamtéž 117—125: studium vývoje a hl. tendencí v době současné je důležitým předpokladem pro koordinaci slovanské lingv. terminologie). — P. Novák, *K vytváření terminologie matematické lingvistiky* (ČSTČ 2, 1963, 234—237: 1. k termínům *lingvistika aplikovaná* a *matematická*, 2. koordinace tří složek terminologie matematické lingvistiky: termínů obecně lingvistic-

kých, terminologie přísluš. matemat. oborů a hl. termínů matem.-lingv.). — O Rusko-českém slovníku lingvistické terminologie O. Mana a L. Kovala (Praha 1960) ref. V. Straková, Čs. rusistika 8, 1963, 93–95 (s krit. poznámkami); o Dictionnaire linguistique de l'École de Prague (J. Vachek — J. Dubský, Utrecht — Anvers 1960); P. Trost v LF 86, 1963, 364–365. — J. Svoboda, *K slovanské onomastické terminologii* (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 4, 1963, 105–111: souborný ref. o nových pracích M. Karáse, V. Blanára aj.). — K. Hausenblas, *K terminologii literárních žánrů* (Čes. jazyk a lit. 13, 1962/63, 210–211: užívání termínu žánr ve významu „druhá forma“, potřeba rozlišení).

B. Jičínský, *Umění, hudba, výtvarné umění, divadlo, film* (Rus. odb. terminologie, sv. 18. Praha, Svět sovětů 1963, 235 s.: pro účastníky LKR). — J. O. Blažiček, *Slovník památkové péče. Terminologie, morfologie, organizace* (Praha, SPN 1962: věcné výklady odb. výrazů). — *Slovníček odborných výrazů filmové techniky* vycházel na pokračování v čas. Filmovým objektivem 1963. — H. Vodičková, *Odborná knihovnická terminologie. Část IV. Katalogizace* (Novinky knihovnické literatury 6, 1963, 33–42, 65–71; pokračování a dokončení).

Zdeněk Tyl — Milena Tylová

PREHLAD SLOVENSKÝCH TERMINOLOGICKÝCH PRÍSPEVKOV ZA ROK 1963¹

a) Teoretické a všeobecné príspevky

V. Budovičová, *Sémantické princípy odbornej terminológie* (ČSTČ 2, 1963, 193–213: rozbor jednotlivých sémantických črt odborných termínov v porovnaní so slovami bežného jazyka; odborné termíny predstavujú tzv. čistý pojmový významový typ, majú presne ustálený a definovaný význam, svojou podstatou sú jednovýznamové, nepoznajú štylistickú diferenciaciu atď.). — J. Horecký, *Pokus o štruktúrnu analýzu termínov* (tamže 274–288: reprodukuje sa tu podstatná časť štúdie E. F. Skorochodka *Struktura i semantika anglijskich naučno-techničeskich termínov*, publikovanej v sb. *Prikladnaja lingvistika i mašinnyj perevod*, Kijev 1962, 30–65). — *Ākapitolu Tvorenie a sústava odborných názvov* obsahuje štvrté,

¹ Nadväzuje na Prehľad slovenských terminologických príspevkov za rok 1962 (ČSTČ 2, 1963, 375–380).

prepracované a doplnené vydanie Slovenskej gramatiky od E. Paulinyho — J. Ružičku — J. Štolca (Bratislava, SPN 1963; na s. 527—528).

Otázkam slovenskej odbornej terminológie sa venovala pozornosť v referátoch a diskusných príspevkoch na konferencii o vývinových tendenciách dnešnej spisovnej slovenčiny a o problémoch jazykovej kultúry, konanej v dňoch 2.—4. 4. 1962 v Bratislave: M. Ivanová-Šalíngová, *Štýlové rozvrstvenie súčasnej spisovnej slovenčiny* (Jazykovedné štúdie VII — Spisovný jazyk, Bratislava 1963, 117—133: popri hovorovom, umeleckom a publicistickom štýle vydeľuje praktický odborný štýl a teoretický odborný štýl, pričom hovorový a praktický odborný štýl pokladá za hovorené štýly, ostatné za písané štýly spisovného jazyka; podrobnejšia charakteristika odborného štýlu je na s. 124—127); k tomu porov. diskusné príspevky K. Hausenblasa (tamže 153: významová priezračnosť ani všeobecná rozšírenosť nie sú nutné a ani základné vlastnosti odborných termínov), V. Budovičovej (tamže 154: hovorový a praktický odborný štýl nepatria k sebe, pretože základné prostriedky a postupy praktického odborného štýlu sú spoločné s teoretickým odborným štýlom; praktický odborný štýl je variantom teoretického odborného štýlu), F. Váhalu (tamže 156: o blízkosti publicistického a odborného štýlu) a záver M. Ivanovej-Šalíngovej (tamže 159: v diskusnom príspevku V. Budovičovej vyzdvihuje konštatáciu, že určité slohotvorné činitele praktického odborného štýlu sú spoločné s hovorovým štýlom). — F. Buřfa, *K problému slovenskej odbornej terminológie* (tamže 179—188: kritické zhodnotenie najdôležitejších teoretických princípov, ktoré sa uplatňovali v minulosti pri formovaní slovenskej odbornej terminológie; ako nedostatok sa hodnotí prevládanie lingvistického aspektu na úkor nejazykových hľadísk a nedostatočné prihliadanie k súčasným politickým potrebám); k tomu porov. diskusné príspevky J. Kuchařa (tamže 188—190: k potrebe vybudovať teoretickú základňu pre uvedomelú starostlivosť o odborné názvoslovie v rámci národného jazyka pristupuje dnes starostlivosť o koordináciu českého a slovenského názvoslovia), K. Richtera (tamže 190—192: o českej a slovenskej vojenskej terminológii a o vzťahu českého a slovenského vojenského odborného vyjadrovania), Š. Peciara (tamže 192—194: o preberaní termínov z češtiny do slovenčiny), A. Tejnora (tamže 194—195: niekoľko skúseností z práce terminologického úseku novočeského oddelenia Ústavu pro jazyk český ČSAV), E. Paulinyho (tamže 195: o možnostiach ďalšieho zblížovania českej a slovenskej terminológie), B. Havránka (tamže 195—197: zhoda slovotvorných typov s obsahovými vzťahmi v terminológii, kritické poznámky k silikátovému názvosloviu v ČSTČ, otázka hybridných slov a koordinácie medzi vychádzajúcimi slovníkmi, otázka motivovanosti termínov), E. Jónu (tamže 197: o hierarchii ústrojnosti a funkčnosti pri starších a novších termínoch), V. Blanára (tamže 197—198: v českej a slovenskej vojenskej

terminológii sa na rozdiel od iných termínov pociťuje väčšia potreba zhôd pri termínoch pre povely), J. Oravca (tamže 198: o živom styku pri práci na slovenskej terminológii s praxou a o využívaní slov z expresívnej oblasti ako termínov), J. Horeckého (tamže 198–199: o kalkovaní a o organizačnej stránke práce na terminológii) a záver F. Buffu (tamže 199: stanovisko k diskusným príspevkom, menovite B. Havránka, Š. Peciara a J. Oravca).

O. Kajanová, *K využitiu záporu v slovenskej terminológii* (ČSTČ 2, 1963, 22–25: pri slovách slovenského pôvodu stojí záporná predpona *ne-*, zriedkavejšie *bez-*, pri slovách cudzieho pôvodu sú záporné predpony *i-/in-*, *a-/an-*, *de-/dez-*, pričom záporné predpony *ne-*, *bez-*, *i-/in-*, *a-/an-* stoja najčastejšie pri prídavných menách, zriedkavejšie pri podstatných menách a takmer sa nevyskytujú pri slovesách, kým záporná predpona *de-/dez-* stojí predovšetkým pri slovesách a prídastiach).

V. Blanár, *K terminológii v matičných rokoch* (ČSTČ 2, 1963, 257–274: rozvoj a ustáľovanie slovenskej terminológie sleduje na pozadí celkového lexikálneho vývinu v matičných rokoch, pričom si všíma zmeny vo významovej stavbe jednotlivých pomenovacích prvkov a zmeny v rozsahu slovnej zásoby, t. j. zánik slov a rozširovanie slovnej zásoby). — Tenže, *Vývin spisovnej slovenčiny v matičných rokoch* (sb. Matica slovenská v našich dejinách, Bratislava 1963, 94–116: medziiným aj vývin stavby vety vo výkladovom štýle a rozvoj slovnej zásoby).

J. Bardún, *Problémy príručiek odbornej terminológie* (Ludové kurzy ruštiny 11, 1963, 40–46: v kritickom rozbere doteraz vydaných príručiek ruskej odbornej terminológie poukazuje na niektoré problémy, ako je otázka správneho výberu, resp. zostavenia textov a správneho zostavenia cvičení, a ukazuje, ako sa s učebnicami dá pracovať, ako ich možno využívať v rôznorodých podmienkach krúžkov). — M. Brandenburgová, *K problematike prekladu odborného textu* (tamže 166–170: z problematiky prekladu odborného textu pri vyučovaní ruštiny v LKR); k tomu porov. U. Fecaninová, *K otázkam prekladu odborného textu* (tamže 260–262: niekoľko poznámok k obsahu časti predošlého článku).

J. Horecký, *Nová etapa v koordinácii českej a slovenskej terminológie*. (K 10. výročiu založenia Československej akadémie vied.) (ČSTČ 2, 1963, 1–7: redakčný úvodník; stručný prehľad práce vykonanej v oblasti terminológie a zhodnotenie dnešného stavu a ďalších perspektív). — I. Masár, *Zpráva o 2. zasadnutí Československej ústrednej terminologickej komisie ČSAV* (tamže 123–125: o zasadnutí, konanom 2. 12. 1962 v Bratislave). — L. Dvonč, *Prehľad slovenských terminologických príspevkov za rok 1962* (tamže 375–380: bibliografia).

b) Špeciálne a materiálové príspevky²

J. Horecký, *Terminologické poznámky k novým právnym kódexom* (ČSTČ 2, 1963, 226–230: upozorňuje na nové názvy, ktoré sú v novom Občianskom zákonníku, Občianskom súdnom poriadku a v Zákone o rodine, a komentuje ich z jazykovedného, resp. terminologického hľadiska). — Jazykový sloupek (český a slovenský) vychádzal 1963 v čas. Lidová armáda. — O Česko-slovenskom vojenskom slovníku (Praha 1962) ref. E. Jóna v SR 28, 1963, 251–253; porov. o ňom tiež ref. O. Uličného, ČSTČ 2, 1963, 367–370.

O práci A. Kotziga *Matematické metody v hospodárskej praxi a Matematika a spoločnosť* (Bratislava 1963) ref. J. Horecký, ČSTČ 2, 1963, 60–64 (stručne uvádza niektoré vyjadrovacie prostriedky, ktoré sú príznačné pre popularizačne zameraný výklad A. Kotziga v oboch publikáciách). — M. Zikmund, *Názvoslovie anorganických látok* (Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2., preprac. vyd. 1963, 204 s.: v tomto vydaní je pridané ako V.–IX. časť knihy ruskej, nemeckej, anglickej, francúzskej a latinskej názvoslovie). — Na stať S. Škramovského o všeobecných zásadách pre české názvoslovie anorganickej chémie, ktorá je publikovaná v II. diele *Anorganickej chémie* od H. Remyho (Praha 1962), upozorňuje J. Horecký, ČSTČ 2, 1963, 314–316 (pripojuje aj niekoľko jazykovedných poznámok). — *Symbols and names for physical and chemical quantities* (Chemické zvesti 17, 1963, 63–74: z návrhu na medzinárodné zjednotenie symboliky fyzikálnych a chemických veličín, vypracovaného Komisiou pre fyzikálno-chemické symboly a terminológiu pri Medzinárodnej únii pre teoretickú a aplikovanú chémiu, sa podľa základných odborov uvádza podstatná časť odporúčanej symboliky, pričom sa bral ohľad na príslušné československé štátne normy).

J. Horecký, *Viacčlenný prívlastok v botanickej terminológii* (ČSTČ 2, 1963, 350–354: otázka písania — osobitne alebo dovedna — viacčlenných prívlastkov, ktoré sa vyskytujú v botanickej morfológii; autor odporúča písať dovedna iba prívlastňovacie prídavné mená typu *tupohranný, maloľodý*, všetky ostatné, i keď niekedy majú posesívny charakter, bude lepšie pokladať za viacčlenné prívlastky a písať ich oddelene).

T. L. Kandelaki, *Niektoré sufixálne modely technických termínov* (tamže 213–226: z ruš. prel. M. Masárová; autor zisťuje vzťahy medzi pojmom daného procesu s príznakom predmetnosti a termínom, definuje pojem modelu pre tvorenie pojmov procesov s príznakom predmetnosti,

² Pridržiavame sa rovnakého triedenia, aké je v predchádzajúcom prehľade českých terminologických príspevkov za rok 1963 od Z. Tyla a M. Tylovej.

definuje model pre tvorenie termínu a zisťuje typy sufixálnych modelov, ktoré sú potrebné pre skúmanie systému jednoznačných modelov). — O publikácii Teorija naďožnosti v oblasti radioelektroniki, Terminologija, vypusk 60 (Moskva 1962) ref. J. Horecký, tamže 127–128. — J. Horecký, *Názvoslovie písacích strojov* (tamže 30–40: znenie konečného návrhu názvoslovej normy Mechanizace administrativních prací a technických výpočtů, Psací stroje so systematicky utriedenými slovenskými a českými názvami a stručnými definíciami; k jednotlivým názvom v prípade potreby pridaný komentár). — *Názvosloví plastických hmot a pryže* (Praha, Vydavatelství Úřadu pro normalizaci a měření 1963, 296. s.: popri českých názvoch sú tu aj slovenské názvy najdôležitejších a najbežnejších názvov používaných v plastikárskom a gumárenskom priemysle). — *Pradenie vlny* (ČSTČ 2, 1963, 288–298: časť návrhu termínov z odboru pradenia vlny, ktorý vypracoval K. Okál a V. Uhlár; s pripojenou red. poznámkou). — O publikácii B. Mocarskej-Falińskiej Słownictwo Warmii a Mazur, Uprawa i obróbka lnu (Wrocław 1959) ref. V. Uhlár, tamže 312–314. — V. Uhlár, *Krosná, ich části a činnost*. (Štúdia z ľudového názvoslovía tkáčstva.) (tamže 321–346: v štúdiu sa zhŕňa, usporadúva a spracúva slovná zásoba z ľudového tkáčstva, a to základná časť: krosná, triesma, ziva, nitelnice, obrtačky, podnože, stúpať na podnože, bidlá, brdo, návoj, spúšťadlá, ciepy, rázpinky, prejma, zubier, branka, hrabce, riadky, odmáстка).

F. Papánek, *O termínoch, ktoré nie sú termínmi* (tamže 179–183: upozornenie na terminologické nedostatky a chyby, ktoré sa vyskytujú v niektorých slovenských lesníckych publikáciách); k tomu porov. V. Hečko, *K diskusi o lesníckej terminológii* (tamže 357–366: odpoveď na vývody F. Papánka, tiež na vývody v Papánkovom článku *K terminológii tzv. „nehrúbia“*, ČSTČ 1, 1962, 358–362; s pripojenou red. poznámkou J. Horeckého). — F. Papánek, *O vzťahoch českej a slovenskej lesníckej terminológie* (tamže 346–349): o znakoch, ktorými sa slovenská lesnícka terminológia odlišuje od českého lesníckeho názvoslovía, a o vplyve slovenčiny na vývin českej lesníckej terminológie; autor ukazuje, že súbežne s kryštalizovaním slovenskej lesníckej terminológie a s upevňovaním jej svojrázu prebieha do istej miery proces unifikácie českej a slovenskej lesníckej terminológie). — V časopise *Les* (roč. 19, 1963) začala vychádzať v 4. čísle rubrika *Terminologická hľadka*, v ktorej F. Papánek rieši otázku niektorých sporných termínov z lesníckej terminológie (napr. *doba obmýtna, etáž – poschodie, vrchovec – vrcholec, manipulácia dreva – manipulácia s drevom* atď.). Ide tu zväčša o nesúhlas s niektorými výkladmi vyslovuje V. Hečko v čl. *Odpoveď na kritiku* (tamže, str. 341–342).

Železničná terminológia I. Návestenie a zabezpečovanie (Bratislava, Vyd. SAV 1963, 116 s.: systematicky zaradené názvy návestnej a zabezpečovacej techniky a ich stručné definície v spracovaní Subkomisie pre spracovanie názvoslovia železničnej a návestnej techniky pri Ústave slovenského jazyka SAV). — I. Masár, *Slovo silnica v slovenskom odbornom názvosloví* (ČSTČ 2, 1963, 184–188: na základe podrobného rozboru miesta slova *silnica* v slovnej zásobe dnešnej slovenčiny sa ukazuje, že toto slovo nemožno zaviesť do slovenského odborného názvoslovia na dosiahnutie jednoty českých a slovenských termínov, pretože v slovenčine vo význame tohto slova sa už ustálilo pomenovanie *automobilová cesta*).

O článkoch F. Strmisku *O niektorých základných trofologických pojmoch* (Výživa a zdravie 7, 1962, 242–243), J. Horeckého *Poznámky k trofologickým pojmom* (tamže 279) a F. Strmisku *Trofologické hodnotenie potravy* (tamže 278–279) ref. G. Tanušková, *Slovenské názvoslovie výživy* (ČSTČ 2, 1963, 101–103).

O knihe *Anatomické názvoslovie* (Bratislava 1962) ref. I. Masár v SR 28, 1963, 121–124; porov. o nej tiež ref. J. Fleischmanna, ČSTČ 2, 1963, 58–59; o *Lékařskom slovníku V. Valacha – J. Kábrta* (2. vyd., Praha 1962) J. Horecký, tamže 246–249. — I. Masár, *Poznámky k niektorým termínom vo vodnom lyžovaní* (tamže 356–357: zaujíma stanovisko k výkladom a návrhom, ktoré podáva M. Roudný v čl. *K rozdielným českým a slovenským názvům ve vodním lyžování*, tamže 355–356).

J. Holý, *K systematike a metodike zloženého súvetia* (Sborník Pedagogického inštitútu v Nitre, Spoločenské vedy, Bratislava 1963, 53–70: medziiným aj o termínoch *zložené súvetie*, *dvojvetné súvetie*, *viacvetné súvetie* a *zložené súvetie*). — Tenže, *O termínoch sloh a štýl* (SR 28, 1963, 101–108: navrhuje pojmove rozlišovať termíny *sloh* a *štýl*; slohom alebo obsahovým slohom rozumie jednotný spôsob, podľa ktorého volíme najvšeobecnejšie obsahové prostriedky v prehovore, štýlom alebo jazykovým slohom zas jednotný spôsob, ktorým volíme najvšeobecnejšie jazykové prostriedky v prehovore; v pripojenej red. poznámke sa vyslovuje nesúhlas s autorovým stanoviskom). — M. Ivanová-Šalingová, *Z problematiky modernej štylistiky a štylistickej terminológie* (ČSTČ 2, 1963, 129–148: v 1. časti podáva stručný prehľad názorov na pojem *funkčný jazykový štýl* a v súvislosti s tým ukazuje aj na kolísanie v termínoch, v 2. časti podáva predbežný návrh na systematické členenie štylistiky a štýlových javov, pričom na ukážku podrobnejšie rozpracúva funkčnú, historickú, experimentálnu a matematickú štylistiku).

Š. Drug, *K niektorým otázkam proletárskej poézie na Slovensku* (Slovenská literatúra 10, 1963, 200–212: medziiným aj vymedzenie pojmov a termínov *robotnícka poézia*, *proletárska poézia*, *proletárska literatúra*, *socialistická literatúra*).

A. Keder, *K niektorým termínom typu umenoveda, umenovedec a ich odvodeninám* (ČSTČ 2, 1963, 104–118: nové slovo *umenoveda* má určité výhľady na uplatnenie skôr v mimoodbornej literatúre; slovo *umenovedec* je ešte menej obvyklým – tu je pevne ustálené pomenovanie *teoretik umenia*; príd. meno *umenovedný* sa dosť často používa v terminologizovaných združených pomenovaniach). – O Slovníku památkové péče O. J. Blažička a kol. (Praha 1962) ref. I. Masár, tamže 316–319.

Ladislav Dvořák

ČESKOSLOVENSKÝ
TERMINOLOGICKÝ
ČASOPIS

ROČNÍK III.

1964

VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA